

TDK-dolgozat

Hitzinger Anna

2011

Menni vagy maradni – a diplomás munkavállalók dilemmája

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	1
1.1. Új magyar népvándorlás?	2
1.2. A migráció fogalma	4
2. Magyar migrációs irányok, trendek	5
2.1. A kivándorlás hullámai a 20. században	5
2.2. (Ki)vándorlás az ezredforduló éveiben	7
3. Magyar munkaerő-migráció a 21. században	8
3.1. Munkaerő-potenciál, mobilitás	8
3.2. A számok tükrében	10
3.3. Célországok, felvevőpiacok.....	12
3.4. Vonzás és taszítás (Pull- és push faktorok)	16
3.5. Hatások, következmények.....	20
4. Menekülő diplomások	24
4.1. Ráció és migráció	24
4.2. A betegek is kénytelenek lesznek külföldön gyógyulni	29
4.3. Menni vagy maradni?	34
5. Összegzés, konklúzió.....	37
Felhasznált irodalom	39
Mellékletek.....	I

Ábrajegyzék

1. ábra: Az elfogadott jelentkezések száma nemzetiségek szerint az Egyesült Királyságban (2004 május – 2009 március)
2. ábra: Elfogadott kérelmek száma az Egyesült Királyságban (EU-8)
3. ábra: Elfogadott magyar kérelmek száma az Egyesült Királyságban
4. ábra: Európai orvosok bére
5. ábra: Álláshirdetések számának alakulása a profession.hu állásportálon (2007 január – 2011 július)

1. BEVEZETŐ

Az emberek önkéntes vagy kényszerű elvándorlása lakóhelyükről nem mai jelenség, az emberiség történelmével egyidős. Egyéb okok mellett a nagy népmozgások is hozzájárultak ahhoz, hogy az ember „belakta” bolygónkat. A harmadik évezred egyik legnagyobb kihívása a Föld népességének robbanásszerű növekedése – éppen napjainkban érte el a hét milliárdot – társulva az egyenlőtlen eloszlás és fejlődés problémájával tömeges és gyorsuló migrációt eredményez. A globalizáció, a technológiai és informatikai feltételek kiszélesedése katalizátorként hatnak a folyamatra, ezért a kérdéskör az utóbbi évtizedekben mindinkább a politika és a kutatás fókuszába került. Nemzetközi, uniós valamint nemzetállami szinten is egyre szaporodnak a migráció kutatásával foglalkozó felmérések, elemzések, melyek az elvándorlás okait, motivációit, hatásait, következményeit vizsgálják. A kutatások szükségességét indokolja, hogy a mind abszolút számait, mind dinamikáját tekintve egyre erőteljesebb folyamat számos jogi, politikai, biztonsági, gazdasági, társadalmi és kulturális kérdést illetve problémát vet fel, amely kihívásokra megfelelő választ kell adni.

A jelenség és annak hatásai Magyarországot sem kerülik el, különös tekintettel arra, hogy státuszát tekintve egyaránt kibocsátó, befogadó valamint tranzitország. Bár a szakemberek szerint a hazai migráció szinte marginális, az Európai Unión belüli mobilitás a bővítések után is meglehetősen mérsékelt maradt, a probléma kezelésének mikéntje évek óta nagyobb teret kap az itthoni médiában és tudományos közéletben. A hivatalos statisztika a regisztrációs rendszer hiányosságai miatt meglehetősen pontatlan, különösen ami az elvándorlást illeti, a bevándorlási adatok ezzel szemben lényegesen megbízhatóbbak. Az idei népszámlálás során is fontos célként fogalmazódott meg, az ország migrációs helyzetének feltérképezése. A várakozások szerint nem csak a lakosság pontos számáról, hanem az elmúlt tíz év vándorlási veszteségéről is pontosabb képet nyújt majd a felmérés.

A népességmozgás egyik tipikus esete a munkaerő-migráció, mely méreténél és összetettségénél fogva az esély mellett nem csekély kihívást jelent Európa számára. Kontinensünkön az előző évezred második felére jellemző délről északra irányuló vándorlás, a jelentős vendégmunkás-migráció, míg a vasfüggöny leomlását követően a felerősödő kelet – nyugati vándorlás helyezte a kérdést az érdeklődés középpontjába.

1.1. Új magyar népvándorlás?

Magyarország a kétpólusú világrend megszűnését, de különösen uniós csatlakozását követően kapcsolódott be a folyamatba. Míg az ezredforduló táján az uniós tagságunk által gerjesztett remények és félelmek, addig napjainkra a nyomasztó orvoshiány, a hazai egészségügyre – továbbá nyugdíjrendszerünkre – nehezedő nyomás kapcsán került a politika látóterébe. Bár az eddigi kutatások, valamint a rendelkezésre álló adatok szerint se a kifelé, se a befelé irányuló vándorlás nem erőteljes, mégis egyes szektorok jövője, így a társadalom szempontjából is aktuális probléma.

A demográfusok szerint az évek óta csökkenő lakosságszám már átlépte a lélektani határnak számító tízmillió főt, bőven alatta van. Ennek oka nem pusztán az alacsony születésszámban, hanem a külföldre távozók növekvő táborában keresendő, a csökkenő népességet az ide érkezők már nem tudják pótolni. Ma egyharmaddal kevesebben születnek, mint amennyi a népesség újratermeléséhez kellene – állítják a KSH kutatói, ugyanakkor másfélmillióval többen hagynák el Magyarországot, mint ahányan bevándorolnának – derül ki a Gallup felméréséből. Talán soha nem volt ennyire időszerű feltenni a kérdést: mi az oka a „tömeges” kivándorlásnak?

Az egyre kisebb létszámú fiatal korosztály már nincs röghöz kötve, megváltoznak migrációs szokásaik, új, érdekes célországokat találnak Nyugat-Európában. Valószínűleg a válság is felerősíti a tendenciát, azonban ma már kevésbé a gazdasági, mint a hitelválság az, ami távozásra készíthet. A devizahitelek törlesztőrészeinek a növekedése sok családot állít kényszerhelyzet elé, ugyanis egy csapásra kivédhetik a forint romlását, ha legalább egyikük euróban kapja a bérét. Rosszabb esetben – ha tudják – eladják az anyagi helyzetüket megrendítő „hiteles” otthont, és hosszabb kint tartózkodásra rendezkednek be.

Minél magasabban képzett valaki, annál több lehetőség közül választhat, a magasan képzettek külföldön is képesek középosztálybeli életszínvonalat elérni. Minél messzebbre, minél hosszabb időre, minél képzettebben megy el valaki, az növeli a kinn ragadás valószínűségét. A külföldre távozók közül nagyobb esélye van a végleges maradásra a diplomás, nyelveket beszélőknek, pl. a havi másfél-kétmillió forintot kereső orvosoknak nem egyszerű visszaállni az itthoni nettó 120 ezer forintnál kezdődő bérekre. Ha valaki 5 évnél tovább marad külföldön, meglazulnak a családi szálak, megszakadnak a

baráti kapcsolatok, és egyre nő a veszélye annak, hogy az illető kint marad – figyelmeztetnek a szakemberek.

Nem tudjuk persze, hogy a Nyugatra indulók hónapokra, évekre vagy végleg maradnak-e, mindenesetre ha elmennek a fiatalok, csökken az esélye annak, hogy még egyszer „megugorjuk” a tízmilliós küszöböt. Ha az ország fiatal képzett elitje a jobb munkakörülményekkel és magasabb fizetéssel kecsegtető gazdagabb országokat választja, mintsem itthon dolgozva segítené elő a gazdaságnövekedést, van-e esélye Magyarországnak a csatlakozás után immár a felzárkózásra. Tanulmányom fő célja a külföldre induló vagy már ott élő magyarok – elsősorban fiatal diplomások – motivációjának, tapasztalatainak összegyűjtése, elemzése. További aktualitást ad a kutatásnak, hogy az elvándorlás vagy maradás dilemmája mögött rejlő kérdésekre megpróbáljon választ adni azoknak, akik velem együtt idén fejezik be felsőfokú tanulmányaikat.

A kutatás alapfeltevése, hogy az átlagnál kedvezőtlenebb gazdasági helyzet felerősíti a külföldi munka iránti igényt. A történelmi perspektívát is áttekintő kutatás a 21. századi magyar munkaerő-migráció jellemzőit és tényezőit vizsgálja mobilitás szempontjából, feltérképezi a célországok körét, számba veszi a pull- és push faktorokat, próbálja megítélni az elvándorlás mértékét, illetve elemzi annak hatásait, következményeit. Fő célkitűzése az Európai Unió területén munkát vállaló fiatal magyar diplomások lehetőségeinek, motivációinak, tapasztalatainak kutatása, kitérve annak politikai, demográfiai, szociális és gazdasági dimenzióira, előnyeire, kockázataira.

A vizsgálat elméleti alapja elsősorban a hazai szakirodalom, megállapításai szekunder kutatásokra (cikkek, tanulmányok, jelentések) támaszkodnak. Primer kutatásom kiterjedt az internetre (külföldön élő magyarok blogjaiban közzétett tapasztalatok áttekintése), a Budapesten hatodik alkalommal megrendezett EURES nemzetközi állásbörzén gyűjtött információimra, személyes ismeretségi körömrre, valamint az általam összeállított kérdőívre adott válaszok összesítésére, értékelésére. Végezetül megkísérlem levonni a konzekvenciát, és megválaszolni a korosztályomat, sorstársaimat leginkább foglalkoztató kérdést: „Menni vagy maradni?”.

1.2. A migráció fogalma

A népmozgásokkal foglalkozó szakirodalomban, tanulmányokban gyakran tűnik fel a latin migráció kifejezés, mely az utóbbi időben egyre szélesebb körben vált ismertté. A napjainkban tapasztalható intenzív és globális népmozgásoknak köszönhetően a fogalom mára már helyet kapott a köznyelvben csakúgy, mint a köztudatban. Mindazonáltal mielőtt belevágnék a kutatás ismertetésébe, fontos tisztázni, mit értünk migráción.

„Az Európai Unió által is elfogadott ENSZ-meghatározás szerint az emberek azon helyváltoztató tevékenységét nevezzük nemzetközi migrációnak, amelynek során nemzetközileg elismert országhatárt lépnek át, és a befogadó országban életvitelszerűen legalább 12 hónapig tartózkodnak.”¹

„Migrációnak nevezik azt a folyamatot, melynek során egyes személyek, vagy csoportok úgy váltanak lakókörnyezetet, illetve társadalmat, hogy ez a váltás időlegesebből tartóssá, huzamossá válik.”²

„Migráción tartós lakhelyváltoztatást értünk, amelyet vezérelhet önkéntes munkavállalási szándék vagy valamilyen diszkriminációtól, üldöztetéstől való menekülés. Gazdasági értelemben viszont úgy is tekinthetjük, mint az egyén egyfajta befektetését saját humán erőforrásába, mert ott termel az egyén, ahol a leghatékonyabban megteheti.”³

Az Idegen szavak és kifejezések szótárában az alábbi meghatározás áll:

migráció – a lakosság lakóhelyváltoztatása egy országon belül vagy áttelepülése egyik országból a másikba;

emigráció – politikai okok miatt vállalt önkéntes külföldi száműzetés.

Ezen kívül szükség van még további meghatározásokra a Magyar értelmező kéziszótárból:

elvándorlás – helyét végleg elhagyva (tömegesen) máshova költözik;

kivándorlás – (tömeges) külföldre költözés végleges letelepedés szándékával;

bevándorlás – külföldről valamely országba letelepedés végett való költözés.

¹ Nyusztay [szerk.,2011] 15. o.

² Cseresnyés [2005] 20. o.

³ Szentes [2006] 122. o.

Azért tartottam fontosnak mindezt, mert a meghatározásokból látszik, nagyon hasonló fogalmakról van szó. Tanulmányomban ezért mintegy szinonimaként használok a kifejezéseket eltekintve a „véglegességtől”. Eszerint a személyes meghatározásom:

migráció / elvándorlás / kivándorlás / – a lakosság ideiglenese – esetleg végleges – lakóhelyválttatása vagy áttelepülése egyik országból a másikba.

Az emigrációt viszont eredeti jelentésének – a szótár meghatározásának – megfelelően alkalmazom

2. MAGYAR MIGRÁCIÓS IRÁNYOK, TRENDEK

2.1. A kivándorlás hullámai a 20. században

Annak ellenére, hogy a globális migrációt tekintve a magyarok szerepe jelentéktelen, tény, hogy államiságunk kezdete óta változó iránnyal és intenzitással ugyan, de mindig részesei voltunk a folyamatnak. Számunkra a kérdés azért bír nagy jelentőséggel, mert a magyarság létszámához mérten igen nagyszámú honfitársunk él szétszórta a nagyvilágban: nemzetünk egyharmada a mai magyar állam határain kívül, egyhatoda pedig a Kárpát-medencén túl él. Anélkül, hogy vizsgálnánk a hazánkat érintő népmozgások irányát és dimenzióit, egy rövid áttekintés lehetőséget nyújt a trendek alakulásának vázolására.

Noha a bevándorlás kérdése nem része az adott tárgykörnek, fontosnak tartom megemlíteni, hogy a hazánkba települő, menekülő vagy beszivárgó népcsoportok által formálódott az a sokszínűség, amely változatossá tette, gazdagította népünket.

Az idegen elnyomás időszakát – Török- és Habsburg Birodalom – a belső migráció jellemezte, míg a kivándorlás kezdete a szabadságmozgalmakat követő emigrációig nyúlik vissza.

A kivándorlás növekedése és tömegessé válása a 19 – 20. század fordulójához köthető; a magyarok legnagyobb számban és arányban gazdasági és / vagy politikai megfontolásból menekültek el szülőföldjükről.

Az első nagy kivándorlási hullám mintegy másfél millió embert érintett az első világháborút megelőző évtizedekben. Többségük a jó munkalehetőség, a gyors meggazdagodás reményében kelt útra a tengeren túlra.

Az első világháborút követően is sokan hagyták el az országot, a legnagyobb veszteséget azonban a trianoni országcsenkítés következtében határokon túlra került állampolgárok jelentették. A területének kétharmadától s lakosságának harmadától megfosztott országból százezrek kerestek menedéket a nyugati világban, de az elcsatolt területekről is sokan menekültek át a csonka hazába.

A következő periódus a második világháború előtti, utáni évekre tehető, amikor a zsidóüldözés, majd a szovjet megszállás és az önkényuralom elől menekülők hagyták el otthonaikat.

Az újabb elvándorlási hullám az 1956-os forradalom leverését követően tetőzött, közel negyedmillió emigráns került menekülttáborokba, onnan pedig a világ szinte minden országába.

A következő évtizedekben is folytatódott az úgynevezett „disszidálási” folyamat, amit kiegészíthetünk azzal, hogy 1968-ban Csehszlovákiából, a hetvenes évek végétől Ceausescu diktatúrája elől Romániából, a kilencvenes években pedig a délszláv háborúk elől menekülve, a volt Jugoszláviából vándoroltak el tömegesen magyar nemzetiségűek.

A Magyarok Világszövetsége nyilvántartása szerint az ezredforduló táján a világ magyarságának száma körülbelül 15,5 millió fő volt. Ebből akkor 13 millióan a Kárpát-medencében, a történelmi Magyarország területén, nagyjából 10 millióan az államhatáron belül, és mintegy 2,5 millióan a világban szétszóródva, a Föld számos pontján éltek. (A külhoni diaszpóra közül egymillióra becsülhető a magyarul is beszélők száma, másfélmilliónyan már csak identitásukban vallják magukat annak, nyelvükben nem azok.)

A magyarok zöme önként távozott a befogadó országokba (kivéve, akik kényszeráttelepítések révén kerültek távol szülőföldjüktől), és amint körülményei engedték, igyekezett megszerveződni. Elmondható, hogy Európa összes országában élnek honfitársaink, hogy a nyugat-európai népesség alig hét ezrelékét kitevő szórvány a kontinens minden népét és nemzetét színezi. Legerőteljesebb a jelenlétünk a hozzánk földrajzilag, történetileg is közel álló német nyelvterületeken, Ausztriában és Németországban, ezenkívül viszonylag tekintélyes diaszpóra található Észak- és Nyugat-Európában, de igen szerény mértékű Dél-Európa újlatin népei között.

Összességében tehát megállapítható, hogy a Kárpát-medence, mely évszázadokon keresztül befogadó régióként (kunok, jászok, szászok, zsidók...), Magyarország pedig

soknemzetiségű országgént volt számon tartva, az elmúlt több, mint száz évben elsősorban kibocsátóvá vált.

2.2. (Ki)vándorlás az ezredforduló éveiben

Európa kettéosztottságának megszűnése, a keleti határok megnyitása egy újabb (ki)vándorlási hullám megindulásának lehetőségét hordozta magában, de ez a várakozásokkal ellentétben elmaradt. A nagytérségen belüli, 1950-es évektől kezdődő államok közötti nagy arányú vándorlásból Magyarország – a többi kelet-közép-európai országhoz hasonlóan⁴ – kimaradt. A fejlett nyugat-európai államok munkaerő-igényüket külföldi munkavállalókkal kívánták fedezni, ezért a gazdasági konjunktúra idején fellépő munkaerőhiány enyhítésére toborzásba kezdtek a Földközi-tenger menti országokban, aminek hatására megindult a dél-északi irányú áramlás, a „vendégmunkások” hada.

A keleti blokk felbomlása következtében felerősödött a kelet-nyugati vándorlás, amely folyamat új lendületet kapott az Európai Unió 2004 / 2007-es bővítésével. A munkaerőpiac előbb részleges, majd 2011-től teljes liberalizációja megnyitotta az utat a boldogulásukat külföldön keresők előtt, azonban a kilencvenes évek nagy reményei és nekibuzdulása után bő egy évtizeddel – immár az Európai Unió tagországaiként – elmondható, hogy részünkről a lehetőség nagyrészt kiaknázatlan maradt.

A volt szocialista országokhoz viszonyítva is mérsékelt érdeklődés újraéledni látszik a sokak számára egyre kilátástalanabbnak tűnő gazdasági helyzet, valamint a foglalkoztatás nehézségei miatt. Egyre többen tekintenek a külföldi munkavállalásra, mint lehetséges megoldásra, fontolgatják az ország elhagyását rövidebb hosszabb időre. Bár tömeges elvándorlás továbbra sem várható, a fiatalok s különösen a diplomás fiatalok vándorlási hajlandóságának növekedése az, ami leginkább aggasztja a politikusok mellett immár a közvéleményt is. Az egészségügyi dolgozók, főként a pályakezdő orvosok távozása mindamellett, hogy nehéz helyzetbe hozza a most már nem csak pénzhiánnyal, hanem orvoshiánnyal küzdő kórházakat, ráirányítja a figyelmet arra, hogy a külföldi munkaerőpiac vonzereje egyes hazai ellátórendszerek működésének zavarához, borúlátó jóslatok szerint összeomlásához vezethet.

⁴ Mivel ezt az érintett országok politikai, rendőri szervei mindenáron igyekeztek megakadályozni, tehát az ideológia ellentéte kelet-nyugat között a mozgás szabadságának jelentős korlátozásával járt.

Összegezve: a hidegháború időszakát fémjelző politikai indíttatású emigrációt időközben felváltotta a gazdasági indíttatású migráció, akik a munkanélküliség elől vagy a jobb élet reményében költöztek átmenetileg, esetleg véglegesen idegen országba. Magyarország csekély mértékben vett részt a folyamatban, az új lehetőségek nem változtatták meg jelentősen munkát kereső honfitársaink terveit. A hazai szakképzés és felsőfokú képzés elismertségének köszönhetően manapság jellemzően nem mennyiségi, hanem minőségi veszteség éri társadalmunkat.

3. MAGYAR MUNKAERŐ-MIGRÁCIÓ A 21. SZÁZADBAN

3.1. Munkaerő-potenciál, mobilitás

Az egységes Európa koncepciója óriási lehetőség és egyben hatalmas kihívás a fejlett „nyugathoz” felzárkózni szándékozó Közép-Kelet-Európa, közte Magyarország számára. A 2004-ben taggá váló EU-10, majd a később belépő (2007) Románia és Bulgária is azzal a nem titkolt céllal csatlakozott az Európai Unióhoz, hogy – a közösségi tagság egyik előnyeként – polgárai élhessenek a munkaerő szabad áramlásának lehetőségével. A 2004-es csatlakozás jelentősen megkönnyítette a magyarok uniós munkavállalását, azonban a korlátlan munkaerőpiacra való bejutás csak 2011. május 1. után vált teljes körűvé.

A tömeges vándorlást vizionáló félelmek alaptalannak bizonyultak; egyik irányba sem indult áradat, köszönhetően többek között annak, hogy Európában – ahogy hazánkban is – jellemzően alacsony a munkaerő-mobilitás (szemben pl. az USA-val). Az Eurobarométer felmérése szerint az európai fiatalok fele (53 %) hajlandó lenne vagy törekszik arra, hogy egy másik európai országban dolgozzon, azonban a szándék kinyilvánítása nem jelent tényleges kivándorlást. Magas a pályakezdő munkanélküliek aránya, ezért ennek a korcsoportnak a legnagyobb a kivándorlási hajlandósága. A fiatalok munkanélkülisége és az alacsony gazdasági növekedés ösztönzi, a nyelvi korlátok, a nyelvtanulás elégtelensége pedig akadályozza a munkavállalókat a külföldi munkahelyek megszerzésében. A megfelelő nyelvtudás hiánya versenyhátrányt jelent a potenciális kelet-közép-európai munkavállalók számára a már régóta külföldön dolgozó dél-európai vendégmunkásokkal szemben. Többek között az egyes szakképesítések, diplomák elismertetésének problémái, az anyagi- illetve kapcsolati tőke vagy a külföldi tapasztalatok hiánya szintén a munkaerő-kínálat rugalmatlanságát fokozzák.

A gazdasági válság is visszavetette a vándorlási kedvet, ugyanis a krízis nyomán csökkent a külföldi munkalehetőségek száma, az OECD szerint 2009-re jelentősen visszaesett a tagországokon belüli migráció. A jelentés is megerősíti azt a vélekedést, hogy demográfiai és gazdasági okokból egyaránt szükség van az új munkaerőre. A statisztikák szerint a külföldi munkavállalók egyre fiatalabbak, így általuk csökkenthető lenne a képzett munkaerő hiánya, szűkítenék a demográfiai szakadékot és biztosítanák a nyugdíjakat a tagországokban, ami többnyire a fejlett, előregedő társadalmak számára jelenti a legégetőbb problémát.

Az Unión belüli mobilitás ösztönzésére kidolgozásra került az EU 2020 stratégia, melynek egyik zászlóshajója a „Mozgásban az ifjúság” (Youth on the Move) program. A fenntartható növekedési és foglalkoztatási stratégia kiemelt kezdeményezése olyan intézkedéseket tartalmaz, amelyek a fiatalok foglalkoztatási kilátásainak javítását célozzák. Felmérések igazolják, hogy a tanulmányaik, illetve képzésük egy részét hazájukon kívül töltő diákok munkaerőpiaci versenyképessége nő, a munkaadók értékelik a külföldön töltött idő alatt szerzett tapasztalatokat. Sokan anyagi forrásaik szükségessége miatt nem kelnek útra, ők az unió által finanszírozott mobilitási programok révén kaphatnak támogatást ahhoz, hogy egy másik európai országban folytassanak tanulmányokat, részesüljenek szakképzésben vagy szakmai gyakorlaton vegyenek részt. Az Erasmushoz hasonló ösztöndíjas projektek hozzájárulnak az emberi erőforrás rugalmasságának, foglalkoztathatóságának növekedéséhez.

A fejlett országok többsége nélkülözhetetlen utánpótlásként tekint a bevándorlókra, és arra számít, hogy a migránsok megoldják a hamarosan felpörgő gazdaság munkaerőhiányát. A recesszió leküzdéséhez, a prosperáló gazdaság megteremtéséhez a külföldiek bevándorlási kedvének és hajlandóságának ösztönzése jelenti az egyik eszközt. Az idegen munkavállalókat segíti az Európai Foglalkoztatási Szolgálat (EURES), melynek feladata, hogy szolgáltatásai révén megkönnyítse az unión belüli mobilitást.

Míg egyes új tagországok polgárai gyorsan elindultak a könnyen elérhető, vonzó munkaerőpiacok felé, a magyarok számára a vonzerő nem bizonyult elég erősnek. A bővítés óta átlagosan a munkaképes lakosság 2,2 %-a dolgozik tartósan más uniós tagállamban a 2004-ben mért 2 %-hoz képest. Kifejezetten nagy mobilitású ország pl. Bulgária, Románia, Litvánia és Ciprus – itt a munkaképes lakosság több mint 2 %-a dolgozott legalább 5 évig külföldön; mérsékelten magas mobilitású pl. Lengyelország,

ahol az arány egy-másfél százalék, és végül vannak a kevésbé mobilis országok, köztük hazánk, ahol 1 % alatt van⁵.

Néhány éve még arról szóltak a tanulmányok, hogy a tudatos külföldre készülés továbbra sincs jelen, mert a többség továbbra is itthon szeretne állást találni, azonban ez mára megváltozott. A TÁRKI legfrissebb kutatása⁶ szerint a rendszerváltás óta nem látott magasságba emelkedett a migrációt tervezők aránya a magyar lakosság körében, ám valóban mobilnak a 34 év alattiak – közülük is a 24 évesnél fiatalabbak – tekinthetők.

Különösen vállalkozó szelleműek az egyetemisták illetve a friss diplomások. A nyelvtudás, az ösztöndíjak és a különféle egyetemi projektek utat nyitnak a sikeres külföldi karrierépítés előtt. A külföldön tanuló magyar diákok többségét az motiválja, hogy az idegen nyelven beszélő, külhoni diplomával, illetve munkatapasztalattal bíró fiatalok felértékelődnek a nemzetközi munkaerőpiacon. Ugyanakkor a külföldi tanulmányút – a támogatások ellenére – nálunk még kevesek által elérhető „luxus”; a motiváció erősítése, a megfelelő iskolák és lehetőségek biztosítsa hazánkban egyelőre nagyobb szülői szerepvállalást igényel, mint Nyugat-Európában.

3.2. A számok tükrében

A migrációs szándékok kutatásával 1993 óta foglalkozó TÁRKI 2011-ben közzétett tanulmánya szerint soha ennyien nem szándékoztak rövid vagy hosszabb távon, esetleg végleg elhagyni az országot, mint manapság, a rendszerváltás óta nem volt ilyen magas a migrációt tervezők aránya. A médiában elhangzott és nagy visszhangot kiváltott hír azonban önmagában nézve leginkább csak pánikkeltésre alkalmas, ugyanis a kérdés valójában az, hogy a szándékot milyen arányban követik tettek. A migrációs hajlandóság mérése csak a munkaerőpiaci kínálatról informál, de ebből nem következik, hogy akik tervezik, azok valójában el is mennek, a kereslet ebben az esetben meghatározó tényező. Következésképpen a felmérés nem nyújt reális képet a valós helyzetről.

A másik kérdés, hogy voltaképpen mit jelent a minden korábbinál több hezitáló. Mennyivel több? Hányan? Egyáltalán mennyien távoztak eddig? A kutatás megállapítása szerint a felnőtt lakosság 12 %-a tervezi, hogy néhány hétre vagy hónapra külföldre megy dolgozni, 13 % pár évnyi kint tartózkodásban gondolkodik, míg 7 % végleg máshol

⁵ http://index.hu/kulfold/ep/2011/10/08/ep_munkavallalas/

⁶ <http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110511.html>

szeretne letelepedni. Várhatóan a szakképzett, külföldön is eladható szakképesítéssel rendelkező, mobilitásra hajlamos munkaerő fogja nagyobb számban elhagyni az országot. Ugyanakkor a megnövekedő migrációs hajlam sem méretében, sem trendjében nem olyan mértékű, hogy az félelemre adna okot – állítja Sík Endre szociológus, a kutatássorozat vezetője. Bizonyos területek és szakmák kivételével a magyarországi migráció még mindig jóval alacsonyabb az átlagosnál, még mindig immobilak vagyunk, tehát a „minden korábbinál magasabb arány” is alacsonyabb a szomszédos országokénál.

A TÁRKI által publikált adatokat támasztja alá a monster.hu-n 2010-ben feltöltött elektronikus önéletrajzok alapján, a HR Portal megbízásából készített statisztikai összesítés is. A nagyrészt 25-35 éves korosztályba tartozó 51 ezer magyar fiatal közül 11,5 % jelölte meg, hogy külföldön is hajlandó dolgozni. A külföldi munkavállalás felé kacsingató álláskereső 52,3 %-a diplomás, a szakmunkások aránya 9,5 % – derül ki a statisztikából. A diplomások fele magasan képzett, egyetemi végzettségű (master), a nemek arányát tekintve pedig az látszik, hogy a férfiak sokkal nyitottabbak a külföldi munkavállalásra, mint a nők.⁷ Más felmérésekből az látszik, hogy átlag feletti az egyetemisták, valamint meglepően magas a középiskolások vállalkozó kedve, bár kétségtelenül ők még egyelőre nincsenek döntéshelyzetben. Az előbbieket 20 %-a, a tizenévesek 30 %-a képzelel el jövőjét határainkon kívül.

Mindazonáltal a migrációs potenciált firtató statisztikák által festett kép korántsem a valóságot tükrözi. Arról, hogy valójában mennyi Magyarország migrációs vesztesége, nem állnak rendelkezésre hiteles adatok, az októberi népszámlálás eredményeinek ismeretében lehet majd pontosabb képet alkotni az elmúlt években kivándoroltak létszámáról. A 10 évenként ismétlődő állapotfelvételek ugyan statikusságukból adódóan nem alkalmasak a migrációs folyamatok tüzetesebb vizsgálatára, a változások alakulásának rugalmas nyomon követésére, mégis fontos támpontul szolgálnak. Megbízható forrás hiányában a befogadó országok statisztikáira, illetve ezen irányban folytatott kutatások megállapításaira hagyatkozva becsülhető meg, hányan távoztak Magyarországról külföldre az elmúlt 20 évben vagy éppen az EU csatlakozás óta.

A régóta áhított és 1989 – 90-ben megvalósult szabadság felvillanyozta a magyar társadalmat, ugyanakkor némi aggodalommal töltötte el a fejlett országok népességét. Az óvatosság kézzel foghatóvá vált 2004-ben, amikor az uniós bővítést követően az újonnan

⁷ <http://www.hrportal.hu/hr/a-munkanelkuliseg-elol-menekulnek-kulfoldre-a-fiatalok-20110228.html>

csatlakozók többsége (EU-8⁸) nem élhetett a korlátozás nélküli munkavállalás lehetőségével, noha a munkaerő szabad mozgása az Európai Unió egyik legfőbb belső piaci alapelve. Az EU-15 – három ország kivételével – átmeneti munkapiaci korlátot állított fel (2+3+2), azonban utólag megállapítható, hogy a migrációs nyomás alulmúlta a várakozásokat. A szabad munkavállalás nem okozott munkaerőpiaci zavart, a bővítés gazdasági veszélyeit túlértékelték a potenciális befogadók.

Bár a külföldön dolgozó magyarok pontos száma nem ismert, a befogadó országok statisztikáiból kitűnik, uniós csatlakozásunk valamelyest felerősítette a kivándorlást: az európai országokban 1994 és 2007 között évi 20 – 28 ezer magyar bevándorlót regisztráltak, 2007-ben 34 ezret. Becslések szerint az aktív, munkaképes korú lakosság 2 – 2,5 %-a, vagyis nagyjából 100 ezer ember vállal egy időpontban munkát külföldön. A visszatérők száma szintén nem ismert, de feltételezhető, hogy az egyes országok nyilvántartási rendszerébe bekerülők – ha nem is feltétlenül véglegesre – mindenképpen hosszabb távra tervezik ottani tartózkodásukat.

A számok tehát azt tükrözik, hogy erősödött az elvándorlási szándék az emberekben, különösen az ifjúság körében, de a tervek nagy részéből nem lesz semmi. Nehezen mozdulnak a magyarok, a munkavállalási célú kivándorlás Magyarország esetében jóval szerényebb, mint a többi új tagállamban. Azonban már a szándék is jelzi a politikának, hogy gond van, hiszen a többség aligha kalandvágyból indul útnak. Jogosan vetődik fel a kérdés: vajon mi motiválja őket abban, hogy határokon túl, család, barátok, gyökerek nélkül kezdjenek új életet?

3.3. Célországok, felvevőpiacok⁹

Nem meglepő, hogy a főként angolul és németül beszélő magyarok számára Németország, Ausztria és Nagy-Britannia (ebben a sorrendben) a legnépszerűbb célpontok. Hosszú időn keresztül a keleti irányból érkezők messze legjelentősebb európai célországa Németország, második helyen Ausztria volt, és ez a rendszerváltás után sem változott, az 1990-es években is ezekbe az országokba áramlott a kelet-európai migráns népesség döntő többsége (2000-ben 70 %-a). Indokoltnak tűntek azok a prognózisok, melyek e két ország migrációs nyomásának ugrásszerű növekedésétől tartottak (emiat

⁸ 2004-ben csatlakozott országok, kivéve Ciprus, Málta

⁹ Hárs Ágnes 2004 utáni közép-kelet-európai munkaerő-migrációt vizsgáló Csatlakozás és csalatkozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció című publikációjának felhasználásával készült az alábbi elemzés.

éltek a derogáció nyújtotta maximális 7 év kihasználásának lehetőségével). Ezzel szemben a hagyományos befogadó országok háttérbe szorultak, ugyanakkor a várakozásokat messze meghaladó munkaerő érkezett az Egyesült Királyságba. Munkaerőpiacának azonnali megnyitásával az Egyesült Királyság – valamint Írország – jelentős migrációs nyereséget könyvelhetett el: a csatlakozást követő két évben a szigetországba áramlott az új migránsok nagyobbik fele (56 %, a korábbi 15 %-hoz képest), míg Németországot és Ausztriát jóval kevesebben vették célba. (21 %, a korábbi több, mint kétharmad helyett.) Ennek tudható be, hogy az Egyesült Királyságban a gazdasági növekedés mellett a foglalkoztatás is javult, míg Németországban 0,1 %-os GDP csökkenés írható az elmaradt munkaerő számlájára. Miközben a migráció újraelosztására került sor, a harmadik liberalizált munkaerőpiacra, Svédországba nem indult tömeges áramlás, mivel munkahelybővítés hiányában nem nőtt a kereslet a pótlólagos humán forrás iránt. Németország és az Egyesült Királyság továbbra is az új tagországokból érkezők legnagyobb létszámot befogadó felvevőpiaca, noha a két ország között átmeneti vagy tartós szerepcsere történt. Emellett Írország és Ausztria jelentősége sem változott.

Noha a legnagyobb és legvonzóbb új munkaerőpiac Nagy-Britannia volt, a magyarok érdeklődése csak később fordult ebbe az irányba, és továbbra sem mondható jelentősnek. Nagy-Britanniába és Írországba 2004 és 2009 között az újonnan csatlakozó EU-tagállamok közül érkező munkavállalók 63, illetve 66 %-a lengyel volt, még a kisebb országok is (Litvánia: 9 és 13 %, vagy Szlovákia: 8 és 11 %) is megelőzik hazánk 4 %-os részesedését¹⁰.

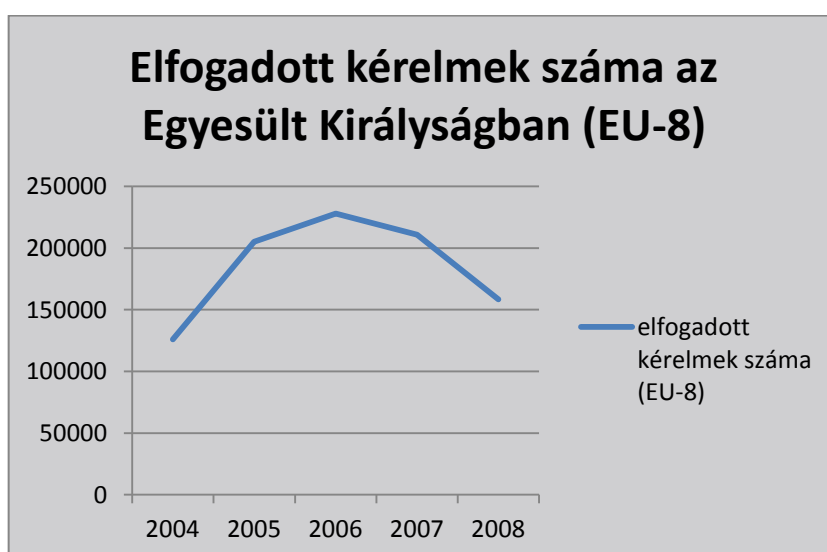
¹⁰ <http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/migracios-feszultsegek-325462>

1. ábra: Az elfogadott jelentkezések száma nemzetiségek szerint az Egyesült Királyságban
(2004 május – 2009 március)

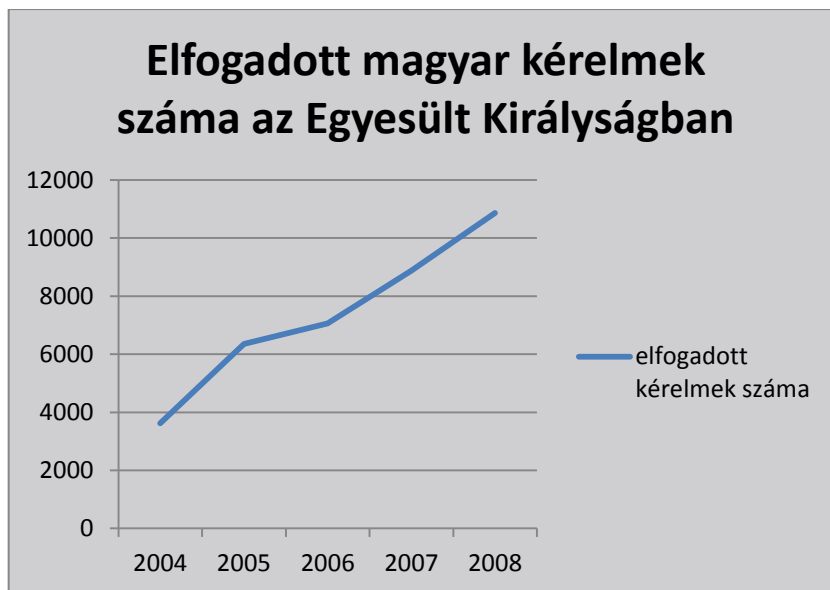
Forrás: Accession Monitoring Report (May 2004 – March 2009) adatai alapján

Ugyanakkor, ha lassan is, de folyamatosan nőtt a magyar munkavállalók jelenléte az Egyesült Királyságban, ami 2008-ban tetőzött. A csatlakozási monitoring jelentés alapján 2009-ig összesen mintegy 35 ezer magyar állampolgár vállalt munkát a szigetországban, ezzel az EU-8 országok angliai munkavállalói között a szerény középmezőnybe emelkedtünk.

2. ábra: Elfogadott kérelmek száma az Egyesült Királyságban (EU-8)

Forrás: Accession Monitoring Report (May 2004 – March 2009) adatai alapján

3. ábra: Elfogadott magyar kérelmek száma az Egyesült Királyságban

Forrás: Accession Monitoring Report (May 2004 – March 2009) adatai alapján

Feltehetően földrajzi közelsége, a geopolitikai szokások, valamint a kialakult kapcsolati hálók hatására hazánk polgárai továbbra is Németországot illetve Ausztriát részesítették / részesítik előnyben. Ezeken a munkaerőpiacokon jelenlétünk változatlanul stabil és növekvő. (Németországban az új tagországok közül a lengyelek mögött a második legnagyobb létszámú csoport a magyaroké.)

A magyar migránsok összetételét tekintve jelentős része szakmunkás, ők főként Németországban és Ausztriában dolgoznak. A hagyományos területek mellett egyre nagyobb szerepet játszó Hollandia, Skandinávia, Anglia, Írország elsősorban az érettségizett vagy magasabban kvalifikált munkaerőre fejt ki vonzó hatást, de ők nem mindig kvalifikált munkakörben találnak állást. Az idegen nyelven jól beszélő fiatal diplomások kedvelt célországa Belgium, hiszen Brüsszel nemzetközi intézményeiben karrierjük jóval meredekebben ívelhet felfelé. A fiatal magyar orvosok népszerű célpontjai: Németország, Dánia, Svédország, itt már a szakképzésbe is be tudnak kapcsolódni, Anglia és Írország, ahol szakorvosként vagy osztályos orvosként tudnak elhelyezkedni – derül ki Papp Magor, a Magyar Rezidens Szövetség elnökével készített interjúból. Az Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatalhoz 2010-ben benyújtott kérelmezőkből az látszik, hogy az egészségügyi dolgozók (orvos, fogorvos, gyógyszerész, ápolók, szülésznők) többsége az Egyesült Királyságba kért külföldön is elfogadott hatósági bizonyítványt, második helyen Németország, a harmadikon pedig Ausztria áll. Franciaország, Olaszország, Svédország szintén a kedvelt célországok közé

tartozik. (A kiadott engedély azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy az adott egészségügyi dolgozó valóban talált és vállalt külföldön munkát.)¹¹ Az utóbbi pár évben fokozatosan növekvő szerephez jutnak a mediterrán térség országai (Spanyolország, Olaszország), noha a magyar munkavállalók aránya itt még változatlanul alacsony. Az idegenforgalom – vendéglátás területén, illetve a mezőgazdaságban dolgozók foglalkoztatása jellemzően idény-jellegű.

Áttekintve a célországokat a tapasztalat azt mutatja, a preferenciák terén nem történt nagy elmozdulás: Németország és Ausztria töretlen népszerűsége mellett a brit munkaerőpiac bizonyult a legvonzóbbnak, miközben a közösség többi tagállama is egyre vonzóbb a magyar munkavállalók körében.

3.4. Vonzás és taszítás („push- és pull faktorok”)

A modern világgazdasági rendszer és a belőle kifejlődő ipari termelés mód következtében a növekedési pólusok között gazdasági és társadalmi szintkülönbségek alakulnak ki, a fejlett ipari országok jelentős munkaerőt vonzanak magukhoz. Az erős munkamegosztásra épülő új gazdasági rend munkaerőhiányt idéz elő az egyik oldalon, míg munkaerő felesleg keletkezik a másikon. Az EU bővítés nyilvánvalóvá tette – sőt fokozta – a tagállamok közötti gazdasági különbségeket, a közösség egy főre jutó GDP-je 12,5 %-kal csökkent.¹² A 2004-es piacnyitás a fejletlenebb kelet-európai térségből a fejlett nyugati régiók felé vonzotta az álláskeresőket, erősödött az elvándorlás, ami azóta is, bár nem töretlen, de folyamatos. A munkaerő-migráció alapvetően gazdasági racionalitáson alapul, a külföldi munkavállalást elsősorban a gazdasági kényszer motiválja. A célországok vonzereje gazdaságuk fejlettségében, lakosságuk jóléti színvonalában rejlik. További húzóhatást gyakorol a fejlett országok alacsony születési rátája, ami népességük egyszerű reprodukcióját sem fedezi, pl. Németországban és Ausztriában 20 év óta a reprodukciós szint alatt marad. Az EU demográfiai kilátásai kapcsán számos társadalomtudós és politikus a munkaerő-bevándorlás nélkülözhetetlenségére figyelmeztet.

Németország fogyatkozó népességével és legerősebb európai gazdaságával a legtöbb munkaerőt tudja felszippantani. A magyar bevándorlók körében tipikus célországnak

¹¹ origo.hu - <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100906-hogyan-lehetne-megallitani-az-orvosok-elvandorlasat.html>

¹² Szentes [2006]

számító Németország és Ausztria az utolsók között, 2011 májusától nyitotta meg munkaerőpiacát a később csatlakozott közép-kelet-európai országok polgárai előtt. A krónikus szakemberhiánnyal küzdő Németországba közel 2 millió szakképzett munkavállalót várnak, ráadásul 2025-ig akár 6-7 millió pótlólagos szakmunkásra is szükség lehet. Csak Ausztriában 100 ezer magyar munkavállalóra számítanak¹³. A tényleges kivándorlás magyarázatára azonban további ösztönző tényezőket kell keresni: elsősorban történelmi kötődésünk, földrajzi közelségük és nyelvük ismerete indokolja, hogy a magyarok e két országot preferálják. Gazdasági fejlettségük és a bérkülönbségből adódó jelentős haszon mellett a már kiépült kapcsolati hálózat – baráti vagy rokoni kapcsolatok – és az ebből fakadó jól informáltság is vonzó hatást fejt ki. A magasabb jövedelem, életszínvonal illetve társadalmi presztizs, valamint a megfelelő szakképesítés megléte a munkaerőhiánnyal küzdő területeken egyaránt ez irányba orientálja az érdeklődést. Nagy-Britannia és Írország esetében a már említetteken kívül a gyors munkaerőpiaci nyitás és a közös kódrendszer, az angol nyelv széleskörű ismerete tekinthető a legfőbb katalizátornak. Megkönnyíti beilleszkedésünket a közös érték- és szokásrend (különösen a német ajkú területeken), nem beszélhetünk kulturális szakadékról. Mindemellett közismert ezen országok megengedő bevándorláspolitikai gyakorlata illetve a társadalom befogadó attitűdje, ami számunkra is vonzó, sokszínű kulturális környezetet teremt. A hazai munkanélküliség, a bérkülönbség elsősorban a kevésbé kvalifikált munkavállalókat motiválja, ők az anyagi haszon reményében indulnak szerencsét próbálni. Gyakran nem csupán az egyéni jólét, hanem a család megélhetésének biztosítása a fontos, pénzzel támogatják az otthon maradókat. Ezzel szemben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében a tapasztalatgyűjtés, a karrier lehetőség, versenyképességük biztosítása egyaránt az elsődleges célok között szerepel.

Mindazonáltal a migráció nemcsak a fogadó igényétől, vonzerejétől, hanem a kibocsátó országok gazdasági és politikai folyamataitól is függ, az elsődleges okok magukban a kibocsátó régiókban keresendők. Bár ma még csak az orvostanhallgatókról beszélünk, hamarosan jól képzett, európai szinten teljesíteni és élni akaró fiatalok tömegei mehetnek el az országból – kongatja meg a vészharangot Laki László ifjúságkutató. Sok esetben a magas munkanélküliséggel és alacsony fizetésekkel jellemezhető helyi munkaerő-piacon nincs is más választás, mint külföldön munkát vállalni. A más országba való költözési

¹³ <http://www.nemzetigeografia.hu/node/680/r%C3%A1ci%C3%B3-migr%C3%A1ci%C3%B3-%E2%80%93-integr%C3%A1ci%C3%B3.html>

hajlandóságot a gazdasági és szociális helyzet erőteljesen befolyásolja, az érintettek közül jó néhányan készek végzettségüknél alacsonyabb felkészültséget igénylő munkát elvégezni. Ma a magyar társadalom kétharmada válságban van: az emberek egyharmada mélyszegénységben és mélynyomorban él, a fennmaradó részük pedig a folyamatosan leszakadó réteghez tartozik. A fiatalok közel felének legégetőbb problémáját a munkanélküliség okozza, ezt követi a pénztelenség, lakáshiány és a létbizonytalanság a négyévente készülő Ifjúság Gyorsjelentés 2008-as adatai szerint. A romló gazdasági helyzet, az ezzel járó kilátástalanság fokozza a létbizonytalanság érzését, társadalmi feszültséget generál. A gazdasági perspektívatlanság nyomán romlottak a pályakezdők elhelyezkedési kilátásai, a régiók eltartóképesége csökkent. Akik találtak munkát, azok is félnek, hogy bármelyik pillanatban elbocsáthatják őket, hogy fizetésük nem elegendő a megélhetésükre vagy céljaik megvalósítására. Ha a napi megélhetés nem is okoz gondot, elköltözni szüleiktől, saját lakást venni, családot alapítani már nem tudnak. A mobilitási esélyek és az életutak tömegeknél dőlnek el már kora gyermekkorban – mutat rá Laki László a Fiatalok egy szegényedő társadalomban című friss tanulmányában. Mintha a középosztálybeli szülők eleve arra szocializálnák gyermekeiket, hogy elmenjenek (két tannyelvű iskola, különórák), ugyanakkor az oktatási rendszer s társadalmunk képtelen kompenzálni a családból hozott hátrányokat (természetesen a felsőfokú végzettség sem garancia semmire).

A megkérdezett fiatalok túlnyomó többsége úgy gondolja, hogy Magyarországon az érvényesüléshez leginkább összeköttetések szükségesek. „A tudás, a jó diploma, kemény munka, a vállalkozó szellem a jelenlegi körülmények között alárendelődött a „jó kapcsolatoknak”. A főiskolákat, egyetemeket sem az általuk adott tudás, hanem az ott megszerezhető kapcsolati tőke miatt tartják sokan fontosnak. Aztán azt, hogy az érvényesülés hazánkban nem transzparens, hanem informális csatornákon keresztül zajlik, ami aligha utal hízogó viszonyokra.”¹⁴ További probléma, hogy a főiskola és az egyetem sem mindenkinek jó befektetés, hiszen számos színvonalatlan képzési hely van, vagy sokan csak parkoló pályaként tekintenek ezekre az évekre. Azoknak kevésbé kockázatos ez a befektetés, akik megfelelő kapcsolatokkal rendelkeznek az elhelyezkedésnél. „2008 óta, a pénzügyi és világgazdasági válság hatására jelentősen romlott a helyzet, melynek még nem is látjuk a végét. A GDP visszaesett, a foglalkoztatottság csökkent, az ifjúsági munkanélküliség nőtt. A bérek stagnálnak vagy csökkentek, az iskolai szegregáció és a

¹⁴ http://www.nol.hu/ajanlo/_az_elkoltozo_fiatalok_helyere_nem_jon_senki_

gettósodás folytatódik, vagyis a fiatalok elszegényedési veszélyeztetettsége e területeken az elmúlt években tovább nőtt. Sok, magát középosztálybelinek vagy felső-középosztálybelinek tartó fiatal is megtapasztalta, hogy hiába van keresett diplomája, nem érdemes elhelyezkedni itthon, hogy akkor is elvesztheti a hitelre vett lakását, ha nem vesztette el a munkáját. A helyzet ilyenén alakulása tehát nem ad okot az optimizmusra.”¹⁵

5. ábra: Álláshirdetések számának alakulása a profession.hu állásportálon

Forrás: profession.hu adatai alapján

A közkiadások csökkentése súlyosan érinti a közegészségügy, a közoktatás és a szociális ellátás szféráit, miközben gyorsan emelkedik a szegények és hajléktalanok száma, a munkanélküliség aránya, a társadalmon belüli jövedelem és esélyegyenlőtlenség mértéke. A szociális biztonság eróziója mellett szerepet játszik a hagyományos értékminták, életstílusok, családi kötelékek lazulása, eróziója is. Az utóbbi években a gazdasági racionalitás mellett egy újabb érv felbukkanása is figyelemre méltó: a diplomások a kivándorlás három fő okaként a jobb fizetést, a szakmai fejlődést, illetve a hazai társadalmi klíma taszító voltát (!) határozták meg. A legnyomósabb érvek – pénz, karrier lehetőség – mellett a belpolitikai helyzet is egyre több magyar értelmiségit készítet arra, hogy elmenjen Magyarországról – derül ki az MTA és a Forsense kutatásából. És akkor még nem esett szó arról, hogy nálunk a munkavállalói alapjogok is rosszabbul érvényesülnek, mint az EU-15-ben, hogy Magyarországon az elmúlt tíz évben alig egy-

¹⁵ http://www.nol.hu/ajanlo/_az_elkoltozo_fiatlok_helyere_nem_jon_senki_

két kutatás készült a munkaerőpiac szükségleteiről, tehát úgy születtek / születnek döntések, hogy nem is tudjuk, mire lenne kereslet.

Az ország elhagyására készítő okok számbavételéből kiderül, hogy a taszító hatások jobban érvényesülnek, mint a húzó hatások. A magyarok többségében a labilis gazdasági környezet, a társadalmi egyenlőtlenség növekedése, a szegénység markáns megjelenése miatt merül fel a külföldre költözés lehetősége. A távozás legfőbb motivációja továbbra is a jobb fizetés, de fontos tényezővé vált a szakmai fejlődés lehetősége, ugyanis Magyarország még mindig a bérek és a szakmai előmenetel szempontjából számít legkevésbé versenyképesnek. A létbizonytalanság, az egzisztenciális kiszolgáltatottság, a lecsúszás veszélye mellett immár a politikai közéletünk is kárhóztatható azért, hogy egyre többen vélekednek úgy: „aki teheti, az el fog menni ebből az országból”.

3.5. Hatások, következmények

Nehezen megválaszolható kérdés, hogy a migrációs folyamatnak ki vagy kik a legfőbb nyertesei: a kibocsátó vagy a befogadó államok, netán maga a migráns személy, esetleg annak családja?

Európa számára egyre nagyobb kihívást jelent a radikálisan csökkenő születési ráta, valamint a magas várható élettartam miatti idősödési folyamat. A társadalom elöregedése ahhoz vezet, hogy néhány évtizeden belül tarthatatlanná válnak a jelenlegi nyugdíj- és egészségügyi rendszerek, nem lesz, aki megtermelje az idősek ellátásához szükséges jövedelmet. Az EU-ban elfogadott megoldásnak számít, hogy a hiányzó fiatal népességet bevándorlókkal pótolják, ez azonban feszültséget szít a társadalom különböző rétegei között. A politikusok kettős probléma előtt állnak: egyfelől valamilyen módon reagálniuk kell a lakossági aggodalmakra, másfelől ügyelniük kell arra, hogy ne ijesszék el azokat a migráns rétegeket, amelyek a gazdaság szempontjából létfontosságúak lehetnek. A közhiedelemmel ellentétben – miszerint az idegenek elveszik az őslakosok elől a munkalehetőséget – a vendégmunkások élénkítik a helyi gazdaságot. A bevándorlás hozzájárulása a GDP-hez a fejlett országokban mindig pozitív, általában 0,5 – 1 % körüli¹⁶, következésképp a humán erőforrás importja a növekedés elengedhetetlen feltétele. Általános vélekedés, hogy a külföldről beáramló munkaerő azért tudja

¹⁶ <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100713-magyarorszag-bevandorlok-migracio-gazdasagi-hatasai-nemzetkozi-tapasztalatok.html>

elszipkázni a munkahelyeket, mert kész kedvezőtlenebb körülmények között, rosszabb időbeosztással, alacsonyabb bérért dolgozni. Az ellenszenvet az is táplálja, hogy sok országban a bevándorlás párhuzamosan folyik a belső munkanélküliség növekedésével, ami a gazdasági válság hatására még fokozódott. Ezzel szemben az igazság az, hogy a beérkezők csak részben konkurálnak a hazaiakkal, hiszen azokon a területeken tudnak érvényesülni, ahol igény van rájuk, pl. a honi munkaerő képzettsége vagy nem megfelelő, vagy túlzottan magas elvárásai vannak, illetve alacsony presztízssű, a helyiek számára „vállalhatatlan” állásokat töltenek be. A nemzetközi válság következtében a világ gazdasági és pénzügyi nehézségekkel küzd, a fejlett országok abban bízhatnak, hogy a recesszió enyhültével kulcsfontosságú szerepe lesz a nemzetközi migrációnak a gazdasági növekedés beindításában, ezért ösztönözni kell a munkavállalói célzatú migrációt – áll egyebek között az OECD Nemzetközi Migrációs Kilátások 2010 című jelentésében. A befogadó államok így jól képzett munkaerőt kapnak gazdaságuk működtetéséhez, ugyanakkor „megspórolják” az oktatásukra, képzésükre fordított kiadások jelentős részét, mivel azt a kibocsátó társadalmak már előzőleg megfinanszírozták. A külföldi foglalkoztatottaknak köszönhetően alacsonyabb költségen működtethetők a szaktudást nem igénylő ágazatok, míg a szakképzett munkaerőt a megfelelő helyen tudják hasznosítani.

Gyakori érvként merül fel az is, hogy a helyi lakosság úgy érzi, a szociális és egészségügyi rendszerek használatával az idegenek túlzottan megterhelik a jóléti társadalom vívmányait. A londoni munka- és nyugdíjügyi tárca szóvivője szintén kitért erre, amikor hangsúlyozta: a brit kormány várja azokat, akik dolgozni akarnak, és ezzel hozzájárulnak a brit gazdaság fejlődéséhez, de „meg kell állítani azokat, akik csak a szociális ellátórendszert akarják kihasználni”. Általánosságban elmondható, hogy a félelmeknek nincs alapja, mivel a külföldiek által befizetett járulékok – a szolgáltatások kismértékű igénybevétele mellett – a hazai polgárok javára történő jóléti újraelosztást teszik lehetővé. További előnyhöz juttatja a befogadókat, hogy míg az előregedő társadalom dinamikája rosszabb, kevésbé nyitott vagy fogékony az újra, a más közegből érkezők friss ötleteket, energiát, vállalkozó szellemet visznek az országba. Fontos szempont az is, hogy az uniós – köztük a magyar – állampolgárok könnyen be tudnak illeszkedni, gyorsan alkalmazkodnak új környezetükhöz, nem kell „bíbelődni” az integrálásukkal, mint a teljesen más vallási, kulturális közegből érkezők esetében, ami nem csekély anyagi ráfordítást és toleranciát kíván a befogadó társadalomtól.

Ami pozitívum az egyik félnek, az negatív hatásként jelentkezik a másik – kibocsátó – oldalon, esetünkben Magyarország számára. Hazánk is demográfiai deficittel küzd, a 10 millió fölötti népesség Magyarországon jelenleg csak vágyálom – olvasható a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványában. A gyors népességfogyás egyenes következménye társadalmunk elöregedése, és így a munkaképes korú lakosság, valamint a foglalkoztatottság alacsony aránya, illetve szintje. Márpedig ez utóbbi tényezők jelentik a GDP-bővülés egyik fő akadályát. Az OECD prognózisa szerint Magyarországon csökkenhet az egyik legnagyobb mértékben a munkaképes korú lakosok száma az elkövetkező tíz évben. A nemzetközi vándorlásnak hála, évente 15 – 16 ezer főre tehető hazánk vándorlási nyeresége 2001 és 2010 között, azonban kérdéses, hogy a kivándorlás, melynek pontos adatai nem ismertek, nem jelentett-e ennél nagyobb veszteséget. Magyarország munkaerő-piaci vonzereje az utóbbi időben jelentősen visszaesett, ezért számottevő munkavállalási célú bevándorlásnövekedésre nem lehet számítani.

Az aktív, magasan képzett munkaerő elvesztése egyes területeken zavart okoz az ellátásban, a hozzá kapcsolódó adó- és járulékbevételek elmaradása pedig a jóléti ellátórendszerek mellett az államkassza bevételeit csökkentik. Magyarország már most is szenved a szakképzett munkaerő hiányától; mára a külföldi nagyvállalatok letelepedésének, de a hazai kis- és középvállalatok fejlődésének is egyik legfőbb gátjává a jól képzett szakemberek hiánya vált. A fiatal, tehetséges munkaerő elcsábítása mellett az „agyelszívás” jelenti a legégetőbb problémát, mely jelenség az egészségügyi dolgozók – főként orvosok – kritikus méreteket öltő elvándorlása miatt már szinte napi téma a hazai közéletben. Rengeteg szakember megy külföldre, emiatt lassan elfogy hazánkban az utánpótlás. A pályakezdő diplomások magas százaléka el sem kezd itthon dolgozni, tanulmányai befejezése után azonnal Európa fejlettebb felén, vagy a kontinenst elhagyva próbál meg érvényesülni. A jelenség a morális problémákon kívül tetemes anyagi veszteséggel jár, mivel sok esetben a magyar állam pénzén válnak szakemberré, amit végül más ország kap meg „ingyen”. A képzésükre fordított állami beruházás elvesztése csak az érem egyik oldala, a másik, az általuk meg nem termelt érték és haszon elmaradása.

A migrációs folyamatok fent vázolt hatásai alapján úgy tűnhet, a vándorlás csak a befogadó országok számára jelent előnyt, miközben a kibocsátó államokat jelentős hátrány éri. Kétségtelenül Magyarország helyzete pillanatnyilag ebből az aspektusból nézve nem (sem) fest túl rózsásan, ugyanakkor a képet árnyalja, ha megvizsgáljuk, mit

nyert / nyer a magyar munkaerő, illetve társadalmunk az európai munkaerőpiacra való korlátlan bejutás lehetőségével.

Sokan gondol(hat)ják úgy, hogy a személyek szabad mozgása, és ezen belül is a munkavállalók mozgásának szabadsága már önmagában véve jelentős pozitívumnak könyvelhető el, mivel hosszú időn keresztül drasztikusan korlátozták e jogokat. Erre enged következtetni az érdeklődés élénkülése, sokan kezdtek terveket szövögetni még akkor is, ha ezeknek nem igazán volt realitása az életkor, a nyelvtudás és / vagy a szakképesítés hiánya, anyagi források szükségessége... miatt. A '80-as évek generációja előtt aztán szélesre nyíltak a kapuk, gazdagabb és teljesebb életet élhetnek, tehát növekvő migrációs hajlandóságuk érthető. A külföldi ösztöndíjak, tanulmányutak által módjuk van megtapasztalni egy másfajta világlátást, kulturális sokszínűséget, a gyakornoki képzésben való részvétellel vagy munkavállalással hasznos tapasztalatokat gyűjthetnek egy másik, a mienktől eltérő gazdasági környezetben, munkaerőpiaci helyzetben. A szakmai kihívások szélesebb spektruma, a hatékonyságra törekvő modern termelési mód plusz ismeretekhez, többlet tudáshoz juttatja az egyént, amit majd itthon is hasznosítani tud. Ha netán nem tér haza, akkor is friss ötletekkel, innovációs megoldásokkal gazdagíthatja az országot, mivelhogy az információstranszfer nem csak egyirányban működik. Gyakori tapasztalat, hogy a látókör szélesedésével, a megbecsültség érzésével együtt nő az önbizalom, a többség magabiztosabbá válik, érdekeit hatékonyabban tudja képviselni, érvényesíteni. A külföldi munkavállalásban rejlő előnyöket és az itthoni elhelyezkedési nehézségeket látva nyelvtanulásra, piacképes szakképesítés megszerzésére ösztönzi a még csak kifelé kacsingatókat, ambicionálja az ifjúságot. A jelenlegi gazdasági helyzetben hosszú távú eladósodás nélkül nincs esélye a fiataloknak a saját lábukra állni, külföldi munkavállalásuk azonban megoldja vagy legalábbis nagyban segíti egyéni boldogulásukat.

Mindemellett a migráns nem csak a befogadó ország számára jelent gazdasági hasznot, hanem a kibocsátónak is, mivel távozásával itthon enyhül a munkanélküliség, jelenlétével nem a hazai szociális, jóléti rendszert terheli, a család esetleges anyagi támogatásával pedig hozzájárul az állami, társadalmi szerepvállalás csökkentéséhez (pl. szociális segély, munkanélküli segély). Ha megtakarításait hazahozza, itthon költi el (pl. lakásvásárlás), netán befekteti, azzal a hazai gazdaság élénkülését segíti elő. A külföldről hazatérő és magasan kvalifikált szakemberek nem csupán tudást és pénzügyi tőkét forgatnak vissza, hanem kapcsolataikat, üzleti partnereiket, esetleg befektetőket is hoznak magukkal.

A külföldre távozók gyakran veszteségként élik meg, hogy kiszakadnak saját kis otthonos világukból, olykor széthull a család, de sok esetben ennek épp ellenkezője következik be, javulnak a családi kapcsolatok, szorosabbá, fontosabbá válnak a kötelékek. „Amikor először ment el, azt hittem belepusztulok.” – mondja egy óvodapedagógus. „Furcsa módon ma többet tudok róla, mint amikor egy városban éltünk. Akkor jó, ha hetente kétszer beszéltünk telefonon, ma minden este váltunk egy e-mailt.”¹⁷ A mai globális világban már „egyszerre” lehet jelen lenni két országban, hisz változtak a közlekedési feltételek, a kommunikációra ott az internet, nyitottak a határok, ezek mind megkönnyítik a mozgást és a kapcsolattartást.

Külföldön élő honfitársainknak nagy szerepük – és felelősségük – van abban, hogy tudósként, művészként, orvosként, építészként... jelentős befolyásoló tényezőivé váljanak szakterületüknek, ezzel is jóhírünket keltve a világban. Mindemellett a legjobb országimázs-építők a névtelen munkavállalók tömegei, akik becsülettel végzett munkájukkal segítik a magyarság megismerését, terjesztik kultúráját, értékeit. Aki végleg kintragad sem adja fel identitását, sőt – amint arra Sík Endre rámutat – „mélyebben megélheti magyarságát, mint itthon”¹⁸. A szociológus a külföldön élők pozitív hatásának illusztrálására példaként említi a magyar diaszpóra 1989 utáni szerepvállalását, mely kapcsolatrendszerével hazahozott tőkéjével hozzájárult Magyarország új politikai és gazdasági berendezkedésének megszilárdításához.

4. MENEKÜLŐ DIPLOMÁSOK

4.1. Ráció és migráció

Naponta találkozhatunk a hírekben és személyes történetekben a frissen végzett diplomások elhelyezkedési problémáival, ami az elmúlt néhány évben nehezebbé vált. Becslések szerint 1990 óta már 20 ezer – egy kisvárosnyi – diplomás honfitársunk döntött úgy, hogy a jobb élet reményében külföldön próbál szerencsét, nagy része nem is tervezi, hogy hazajön és itthon kamatoztatja tudását. A Magyar Tudományos Akadémia kutatása szerint a válaszadók közül csupán minden harmadik biztos benne, hogy egy napon visszatér. Felmérések mutatják, hogy még azoknak a kivándorlóknak a harmada is, akik tervezik a majdani hazatelepülést, legalább 10 évnyi kintlétben gondolkodik.

¹⁷ <http://www.nol.hu/archivum/archiv-490030>

¹⁸ http://www.es.hu/;8222;mi_sem_megyunk_mashova_ide_se_jojjenek_masok8221;;2011-06-15.html

Az elmúlt évtizedekben, egészen az utóbbi évekig, a diploma megszerzése egy magasabb szintű élet, kiemelkedő fizetés és biztos megélhetés forrása volt, azonban ma már sem anyagilag, sem egzisztenciálisan nem jelent garanciát a sikerre. Felsőoktatásunk túltermelési válsággal küzd, miközben jól képzett szakmunkásokból mára az ország egész területén hiány van. A rendszerváltás óta megnégyszereződött az egyetemisták és főiskolások száma, szaporodtak a párhuzamos képzések, néhol az arányok a mennyiség irányába tolódtak el a minőség rovására. A bőség zavarát egyre több cég az egyes felsőoktatási intézmények diplomáit rangsoroló informális lista összeállításával próbálja enyhíteni, míg a diákok külföldön szerzett diplomával növelnék versenyképességüket. Sokan már az ösztöndíj kiválasztásánál figyelembe veszik, hogy melyik országban szeretnének majd elhelyezkedni, de vannak, akik elsősorban azért tanulnának külföldön, hogy előkészítsenek egy hosszabb időtartamú vagy akár végleges kiköltözést. A külföldön tanuló magyar diákok közel egyharmada német egyetemet választ, a sorrend ezután Ausztria és Nagy-Britannia. Ugyanakkor még mindig kevés a tanulmányi vagy képzési célból külföldön tartózkodó fiatal száma, alacsony a magyar hallgatók mobilitási kedve – állapítja meg az OECD oktatásügyi jelentése. Az olyan uniós pénzügyi programok, mint az Erasmus, sem elérhetők mindenki számára, mivel nem fedezik a kint tartózkodás összes felmerülő költségét, szükség van magánforrásra, megtakarításra vagy a család támogatására.

A fiatal magyar diplomások elvándorlása az utóbbi időben került az érdeklődés középpontjába, egyre többen gondolják úgy, hogy az agyelszívás elérte a kritikus tömeget. Egy, a közelmúltban 5000 hallgató megkérdezésével készült átfogó felmérés – amely egyebek mellett az egyetemisták külföldi tanulmányi és munkavállalási szándékáról faggatózott – igazolta, hogy az átlagosnál nagyobb az igény a külföldi munkára, pl. a pécsi orvosi karon a megkérdezettek több, mint háromnegyede dolgozna szívesen külhoni kórházban, klinikán, de elfogadott és megcélzott a külföldi munka valamennyi karon. Az orvosokat főleg a skandináv és angolszász nyelvterületeken foglalkoztatják szívesen. Az agyelszívás a természettudományok területén és az orvosok esetében a leglátványosabb, a kutatók migrációjának arányát tekintve a középmezőnybe tartozunk – világít rá a helyzetre egy akadémiai kutatás. Az MTA 2008-ban a hazai diplomások elvándorlását vizsgáló kutatást indított, mely célul tűzte ki, hogy felmérje a külföldön tevékenykedő magyar diplomás munkavállalókat, a külföldi tudományos életben, oktatói munkában résztvevőket. A vizsgálat elsősorban a magyar diplomások,

kutatók uniós csatlakozást követő elvándorlásának hátterére, okaira és motívumaira irányult, de nem vizsgálta annak számszerű mértékét. A kutatást Kucsera Tamás, a Magyar Tudományos Akadémia elnöki főtanácsadója, Csanády Márton a Budapesti Kommunikációs Főiskola docense és Személyi László szociológus végezte, jelen tanulmány az ő kutatási eredményeit ismertetve mutatja be a helyzetet. Az interneten szétküldött, illetve az MTA honlapjáról letölthető kérdőívet 358 magyar szakember töltötte ki, a válaszadók negyede többdiplomás, harmadának doktori vagy más tudományos fokozata van. A nem reprezentatív mintából kiderül, a külföldre távozó szakemberek aránya a jogi, a műszaki és a gazdasági végzettséggel rendelkezők körében számít magasnak. Ugyan kis hányadát adják az összes külföldre távozonak, ám a kiadott diplomák számához mérten jóval többen vannak közöttük a természettudományos végzettségűek és az orvosok. A felmérés alapján az Egyesült Államok mellett Belgium a legkedveltebb célország, de jelentős célpontnak számít Németország, Luxemburg, Nagy-Britannia és Olaszország. A kutatásban a kivándorlás négy fő okaként a jobb fizetést, szakmai fejlődést, a karrier lehetőségét és hazai társadalom taszító voltát állapították meg. Felmérésükből kiderül, hogy a többség megtalálta a számítását: magasabb életszínvonalon él, jobbak a munkafeltételek és az előrejutásra is nagyobb a lehetőség. A szabadidő és a szabadság eltöltését is kellemesebbnek ítélik meg a válaszadók odakint, mint itthon. A kivándorolt kutatók szinte minden szempontból jobban szeretik külföldi munkahelyüket, az egyetlen kivétel a munkatársakkal való kapcsolat, mivel a helyi kollégák gyakran riválisként tekintenek rájuk. A kutatást végzők arra a megállapításra jutottak, hogy az agyelszívás első nagy hulláma az 1990-es évekre tehető, a másodikat az uniós csatlakozás hozta (a legtöbben 2005-ben hagyták el az országot), de a köztes időszakban is folyamatos volt.

A kutatás során megvizsgálták az egyik legkedveltebb közösségi portálon szereplők adatait is, ezek alapján csak a négy nagy budapesti egyetem (ELTE, BME, SOTE, Corvinus) több mint 5000 egykori vagy jelenlegi, 23 évesnél idősebb hallgatója adott meg olyan külföldi tartózkodási helyet, amely valamely OECD országban található. A legtöbben Angliát, Németországot és az USA-t jelölik meg tartózkodási helyként. A műszakisok főleg Németországot, az orvosok pedig Svédországot választják.

Egy 2006-ban készült, 170 országot érintő nemzetközi felmérés szerint 10 %-os agyelszívás 0,8 %-kal csökkenti az éves GDP-t – e szerint a kisvárosnyi diplomás elvesztése tetemes kárt okoz hazánknak. A képzés költségei miatt Magyarország egy-egy

orvos külföldre távozásával veszít a legtöbbet, állítják a kutatók, akik szerint a magyar agyak elszívásának káros hatásait több eszközzel is mérsékelni lehetne, pl. a külföldön élő és itthon maradt kutatók szakmai kapcsolatának elmélyítése tanulmányutak, oktatói meghívások, konferenciák és közös kutatások révén. Jobban kellene küzdeni a tudáselitért: jelentősen emelni kellene a fizetéseket, valamint meg kellene változnia a magyar társadalmi klímának is. Vissza kellene csábítani a diplomás munkaerőt, hogy az időközben felszedett tudást, szakmai gyakorlatot, nemzetközi kapcsolatrendszert néhány év múltán hazahozzák, és itthon kamatoztassák – vélekedik a kutatásban részt vevő Kucsera Tamás. A szakemberek és a politikusok többségének véleménye egységes annak megítélésében, hogy a diplomások migrációja nem feltétlenül veszteség, nem a jelenség, hanem annak egyirányúsága az, ami aggasztó. Csakhogy a visszatérés sem egyszerű, ahhoz szükség lenne egy fogadóképes közegre, ami egyelőre sajnos nem létezik, a visszacsábításra még nincs stratégia. Hiába a külföldön szerzett egyetemi diploma, szakmai tapasztalat, jó referenciák, ha a hazatérők mindezek birtokában sem tudnak elhelyezkedni. A magyar munkáltatók nagy része inkább elutasítja, mintsem (ki)használná a lehetőséget, túlképzettnek ítélik, személyes konkurenciát látnak benne. Aki már próbálkozott, arra panaszodik, hogy kapcsolatok nélkül nehéz itthon az újrakezdés, a beilleszkedés.

Mindeközben persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy a sikertörténetek ellenére nem mindenkinek jönnek be a számításai. Sok fiatal úgy megy külföldre, hogy nincs tisztában a kinti lehetőségeivel, nem tud a végzettségének megfelelő munkakörben elhelyezkedni. Mások belebuknak vagy depressziósak lesznek, nem tudnak gyökeret eresztetni, hiszen család, barátok nélkül nem könnyű idegenben megkapaszkodni.

Nehéz megítélni, hogy összességében mekkora, agyelszívásból adódó deficitet könyvelhet el Magyarország, azonban az MTA elnöki főtanácsadójának véleménye mindenképp figyelemre méltó: „Nem az a lényeg, hogy hányan vándorolnak ki, hanem az, hogy kik. Ha csak ketten mennek el, de ők választott hazájukban kutatásaikkal új paradigmákat nyitnak, és ezzel milliós, milliárdos hasznot termelnek más ország gazdaságának, az nagyobb veszteség, mint ezer szellemi segédmunkát végző kivándorlása.”¹⁹

¹⁹ <http://www.nol.hu/archivum/archiv-490030>

Ezen átfogó kutatómunkán kívül is számos jelentés lát napvilágot, mert bár az elvándorlás gazdasági hatását nehéz mérni, annyi bizonyos, hogy a migrációpolitikai koncepciótlanság már középtávon is veszteséget okoz nem csak a népesség létszámában és korösszetételében, hanem a gazdaságnak is. A munkaerő – kiváltképp a szürkeállomány – elszívása érdekében a fejvadász cégek egyre határozottabban lépnek fel: az egyetemeken közzétett hirdetések mellett állásbörzéken, e-mailen, olykor már telefonon is próbálják utolérni a végzős hallgatókat. A munkaerő-toborzók arra törekednek, hogy minél több jó minőségű szakembert kutassanak fel és közvetítsenek, így a legjobb nyelvtudással és szakmai felkészültséggel rendelkezők rövid időn belül el tudnak helyezkedni külföldi cégeknél. A Műegyetemi Állásbörze marketing és PR menedzsere is megerősíti, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem diplomái elismertek a munkaerőpiacon, ami az idegen nyelvtudással párosulva sikeres karrierépítést tesz lehetővé. Az „öregdiákok” körében végzett utókövetések azt mutatják, hogy igen magas frissdiplomásaik mobilitási hajlandósága, a végzetek mintegy 10 %-a talált és vállalt munkát külföldön.²⁰

Sokan a diplomások külföldi munka iránti növekvő igényét az itthoni álláskeresési időnek, nem a képzettségüknek megfelelő foglalkoztatásuknak tulajdonítják. Akad, aki teljesen reménytelennek látja a helyzetet, azt gondolja, egyáltalán nem fog tudni elhelyezkedni, azonban ennek némiképp ellentmondanak az alábbiak:

„A legújabb "Diplomás Pályakövetés" elnevezésű kutatás sok korábbi vizsgálatot cáfol az elhelyezkedéssel kapcsolatban. Kiderült, hogy a diplomások nagy része körülbelül 3,6 hónap alatt állást talál. A megkérdezettek kétharmada, saját bevallása szerint, el tudott helyezkedni saját szakmájában. A jogi és bölcsész szakon végzett diplomások a felmérések alapján az átlagnál még hamarabb el tudnak helyezkedni. De ha ez tényleg igaz, akkor mi lehet a magyarázat a tömeges kivándorlásra?”²¹ Az EU keletei bővítése óta már közel egy évtized telt el, de még mindig nagyon eltérnek a bérek a régi és az új tagországokban. Vítathatatlanul nyomós indok a szakmai teljesítményt elismerő magas fizetés akkor is, akkor is, ha a kiköltözés áldozatokkal jár.

„Miután az ember – különösen a letelepedések, a települések kiépülése óta – alapvetően ragaszkodik az ismert, megszokott „földjéhez”, helyváltóztatása mindenkor érdekek által motivált”²², döntést elsősorban racionális megfontolásból hoz, ami olykor felülírja az

²⁰ <http://www.hrportal.hu/hr/a-munkanelkulseg-elol-menekulnek-kulfoldre-a-fiatalok-20110228.html>

²¹ <http://www.hirextra.hu/2010/06/10/menekulo-diplomasok/>

²² Nyusztay [2011] 60.o.

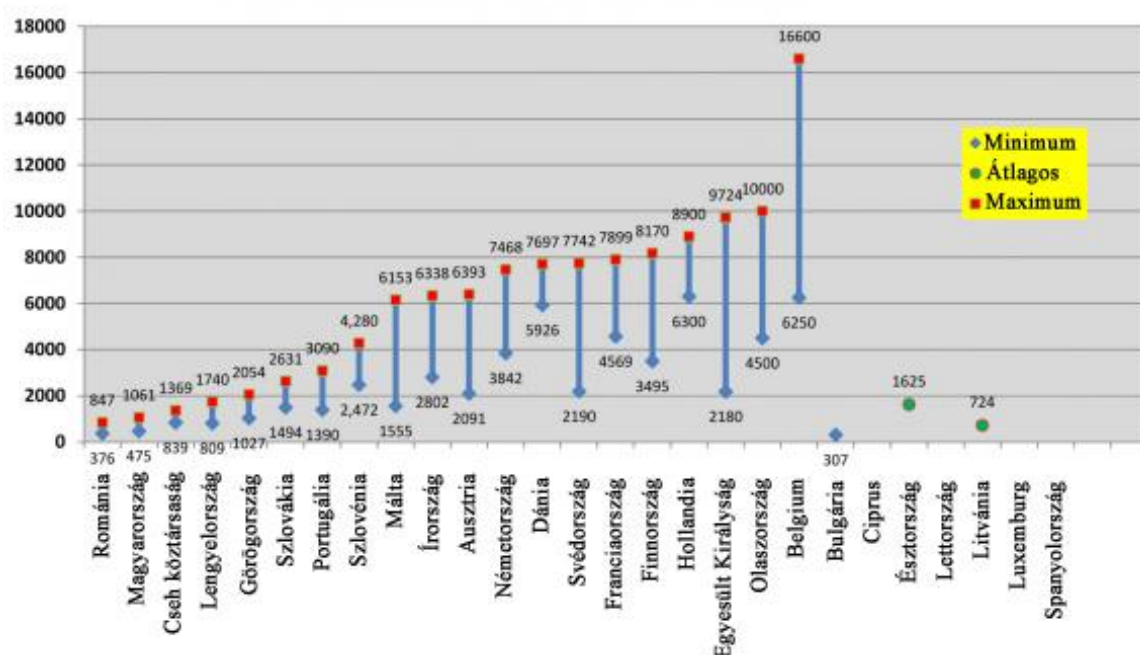
érzelmi kötődést. Következésképp – hacsak nem következik be radikális fordulat – aligha várható a folyamat lassulása vagy megtorpanása, ezért a fő cél csak annak kordában tartása lehet.

4.2. A betegek is kénytelenek lesznek külföldön gyógyulni

Az „agyelszívás” (brain drain) jelenségére több mint ötven éve a Brit Királyi Akadémia figyelt fel először, és használta magasan képzett szakemberek, tudósok kivándorlásának megjelölésére. A külföldön élt magyar Nobel-díjasok, világhírű feltalálóink, tudósaink, művészeink révén kezdettől fogva részesei voltunk / vagyunk a folyamatnak, azonban jelentősége csak az utóbbi egy-két évben rögzült a köztudatban. Amíg „csak” az informatikusok, szoftverfejlesztők, mérnökök... vitték ki itthon megszerzett tudásukat, a magyar társadalom mintha nem vett volna róla tudomást, struccpolitikát folytatott. A jól képzett, fiatal orvos-generáció elvándorlását azonban már a saját bőrünkön tapasztaljuk, ami reflektorfénybe állította a problémát, megoldása egyre fontosabb és sürgetőbb kormányzati feladattá vált. Ötezer orvos hiányzik az egészségügyi ellátó rendszerből, 2007 óta ugyanis többen hagyják el az országot, mint ahányan befejezik az egyetemet. Ha ezek a tendenciák tovább erősödnek, és a fiatalok továbbra is külföldön próbálnak szerencsét, vajon marad-e elegendő orvos a kórházakban?

Az egészségügyi szakemberek elvándorlása nem csak Magyarországon, hanem uniós szinten is megoldásra váró probléma. A 2011. áprilisában hazánkban tartott egészségpolitikai fórum – Egészségügyi szakember-mobilitás Közép- és Kelet-Európában – célja az egészségügyi humán erőforrás kritikus helyzetének és a megoldás stratégiájának megvitatása volt a kibocsátó és befogadó országok szempontjából egyaránt. A rendezvényen az EU tagállamok egészségpolitikusi és szakértői vettek részt, köztük az illetékes ágazatvezető, Szócska Miklós, a NEFMI egészségügyért felelős államtitkára; a tanácskozáson hangzottak el az alábbi megállapítások. Európában a magyar orvosok dolgoznak a legtöbbit, mégis ők keresnek a legkevesebbet, így teljesen érthető, ha elhagyják az országot – hívta fel a figyelmet Claude Wetzel, az Európai Orvosszakszervezetek szövetségének (European Federation of Salaried Doctors – FEMS) elnöke a súlyos hazai bérhelyzetre. Míg itthon 80-100 ezer forintos fizetésből kell megélniük, a külföldi kórházakban ennek többszörösét is megkapják, így nem csoda, ha a magasabb nyugat-európai bérek és a jobb munkakörülmények miatt sokan úgy gondolják, megéri külföldre menni. Minthogy az egészségügyi dolgozók bérei általában egy kórház

költségvetésének 60-65 %-át teszik ki, spórolni leginkább a dolgozók fizetésén tudnak. A szervezet vezetője a magyar orvosok bérezésének méltánytalanságára is rámutatott: Magyarországon az orvosok, akár csak a nővérek, alulfizetettek, ugyanis egy magyar szakorvos tizenkét évnyi tanulás után kevesebbet keres, mint egy átlagpolgár. A szervezet folyamatosan gyűjti az adatokat az európai orvosok fizetéséről, így az elnök megállapításait a FEMS saját készítésű felmérése is alátámasztja. Eszerint a Magyarországon, kórházban dolgozó orvosok fizetése mindössze román kollégáikét haladja meg.

4. ábra: Európai orvosok bére

Forrás: http://www.medicalonline.hu/eu_gazdasag/cikk/az_orvosok_bere_europaban

Claude Wetzel hangsúlyozta: Magyarország GDP-je az elmúlt tíz évben 15 %-kal emelkedett, az egészségügyi kasszájába mégis 18 %-kal kevesebb jutott. Már a kormányzat is érzekelte a problémát, de az ország jelenlegi gazdasági helyzetében az egészségügyi kasszába sem jut elég forrás. Szócska Miklós államtitkár szerint jelenleg a bérhelyzet a legfontosabb probléma, ezért „azon dolgozunk, hogy azokat az ellátórendszerben lévő tartalékokat, amelyek az egészségügyi szolgáltatók gazdasági együttműködésével nyerhetőek, visszaforgassuk a bérekre”. Az is kiderült, hogy sem Magyarországnak, sem az Uniónak nem állnak rendelkezésre pontos adatok, a

nyilvántartás, valamint az információcsere hiányosságai miatt egyelőre csak a probléma nagysága az, ami már most is kézzel fogható. A résztvevők megállapították: 10 év múlva olyan helyzet alakulhat ki a kontinensen, hogy egymillió munkavállaló hiányzik majd az egészségügy területén.

Szinte szó szerint erről beszél Papp Magor, a Magyar Rezidens Szövetség elnöke is egy vele készített interjúban. „Nyolcvanháromezer-nyolcszáz forint - ennyi ma egy rezidens sebész havi nettó fizetése Magyarországon. Ennyi pénzért egyedül végez műtéteket, emberéletekért vállal felelősséget. Felmerül a kérdés: a minimálbérnél ötezer forinttal többért hány fiatal magyar orvos marad itthon, ha közben Nyugat-Európában ennek tízszeresét is megkeresheti, ráadásul összehasonlíthatatlanul jobb körülmények között” – mondja el a fiatal orvos, és még hozzáteszi: „amennyiben nem változnak meg a viszonyok, akkor tíz év múlva sokkal súlyosabb krízis lesz a magyar egészségügyben, mint amit most bárki el mer képzelni”.

A magyar és a preferált célországok orvosbéreinek összehasonlításában jól láthatóak az égbekiáltó különbségek, amit az origo.hu tett közzé. Eszerint „jelenleg egy kezdő orvos fizetése havonta nettó 95 ezer forint, egy szakorvos karrierje pedig átlagosan 120 ezer forinttal indul Magyarországon. Ezzel szemben a kezdő orvosok Németországban, forintra átszámítva 590-630 ezer, az Egyesült Királyságban 1,2 millió, Svédországban 1 millió forint körüli összeget kereshetnek, a szakorvosok pedig, szakterülettől függően ennek a dupláját is hazavihetik. Ehhez képest a szakmában elismert, magyarországi főorvosi fizetés nem éri el a 200 ezer forintot sem”.²³

Ezért a pénzért itthon az egészségügyi dolgozók túlhajszoltak, nem jut idejük magánéletre, pihenésre, regenerálódásra. A fiatal orvosok háromnegyedének van másodállása, felének pedig harmadik is; óvatos becslések szerint átlagban heti hetven órát dolgozik egy fiatal orvos. Az egyre rosszabb munkakörülmények, a rendezetlen magánélet miatti magas válási arány, csökkenő átlagéletkoruk, a korai kiégés, valamint a politika több mint húsz éve tartó tehetetlensége miatt elégedetlenek az orvosok, élükön a rezidensekkel, akik közül mintegy kétezren helyezték letétbe a felmondólevelüket arra az esetre, ha rövid időn belül nem orvosolják problémáikat. Szerencsések azok, akik olyan orvos-generációs családból származnak, ahol megörökölhetik a szülő(k) orvosi praxisát, ugyanis kezdő fizetésből lehetetlen összespórolni az ehhez szükséges tőkét (milliókról

²³ <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100906-hogyan-lehetne-megallitani-az-orvosok-elvanderolasat.html>

van szó!), alacsony fizetésük miatt pedig hitelt sem kapnak. Van, aki csak a szülőktől kapott támogatás miatt tud itthon maradni, ha nem lenne biztos családi háttér, akkor valószínűleg külföldre menne. Az önálló életkezdés lehetőségének hiánya, a családalapítás kitolódása vagy meghiúsulása, a szakmai fejlődés háttérbe szorulása miatt gondolják egyre többen azt, hogy nem Magyarország az, ahol hosszú távon tudják gyakorolni hivatásukat, tervezni jövőjüket. Úgy érzik, sem a körülmények, sem a fizetés nem áll arányban a tanulásba fektetett idővel és pénzzel.

Mindezek fényében aligha lehet azon csodálkozni, hogy háromszor annyian hagyják el az országot, mint ahányan megkezdik idehaza a szakorvosképzést. A számok, amit Papp Magor már sokszor sok helyen elmondott, önmagukért beszélnek. A Magyarországon dolgozó, nagyjából 30 ezer orvos közül évente 700 – 800-an válnak inaktívvá (nyugdíjas, elhalálozás, pályaváltás miatt), és évente ugyanennyi, kb. 700 – 800 orvos végez az egyetemeken, így nagyjából kiegyenlítődik az inaktívvá válók és a pályakezdők száma. Ugyanakkor, míg 2009-ben 700-an léptek be a szakorvosképzésbe és 887-en hagyták el az országot, 2010-ben 377-en jelentkeztek szakképzésre és 1100 orvos vándorolt külföldre, 2011-ben a meghirdetett 1016 rezidens helynek már csak az egyharmadát töltötte be a 350 jelentkező.

A tendencia már az előző kormány regnálása alatt is látható volt, azonban az elhibázott megoldási kísérletek (fizetős szakorvosképzés, röghöz kötés) nemhogy kedvezően befolyásolták volna, inkább gyorsították a folyamatot. A jelenlegi kormány rezidens ösztöndíjprogrammal ²⁴ próbálja maradásra ösztönözni a pályakezdő fiatal orvos-generációt, azonban úgy tűnik, ez sem a jó megoldás (el is maradt az érdeklődés), az okok közzismertek: 1. a hazai és a külföldön elérhető fizetések közötti különbség még így is jelentős marad, az utóbbi vonzó hatását legfeljebb mérsékelni tudja; 2. bérfeszültséget szül a pályakezdő és a már több éve / évtizede praktizáló orvoskollégák között; 3. az új ösztöndíjprogram semmiféle megélhetési garanciát nem nyújt a szakvizsga utánra.

Azonban nem csupán az alacsony bérszínvonal – ami aligha fog a közeljövőben jelentősen emelkedni – tolja az orvosokat (és az egészségügyi szektor többi szereplőjét) nyugatra. Az anyagiakon túl, de azzal összefüggésben, a társadalmi megbecsültség hiányát, a morálisan vállalhatatlan hálapénz megalázó voltát is sérelmezi az orvostársadalom. Nagyon sok fiatal azért megy külföldre, hogy utána haza tudjon jönni,

²⁴ Havonta százezer forintos ösztöndíjat kaphatnak novembertől azok a rezidensek, akik az idén jelentkeznek a szakorvosképzésbe, vállalják, hogy ettől kezdve tíz évig Magyarországon dolgoznak, továbbá nem fogadnak el hálapénzt.

szeretne lakásra, vagy orvosi praxis beindítására elegendő pénzt összespórolni, de van, akit a jobb munkakörülmények, a szakmai fejlődést lehetővé tevő minőségi képzés, a felelősségvállalással együtt járó önálló munkavégzés vonz.

Az okokat, érveket még hosszan lehetne sorolni, ami tény: az elmúlt években komoly orvoshiány alakult ki Magyarországon, mindeközben évente mintegy tízmilliárd forintot veszít az ország csak az orvosok elvándorlása miatt. 2004-es csatlakozásunkkal egységes munkaerőpiacra kerültünk Németországgal és Angliával, ahol a hazaitól teljesen eltérő egészségügyi viszonyok uralkodnak. A mostani fiatalok két közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgával a zsebükben jelentkeznek az orvosira, s így már a rendszerbe való belépésük pillanatában versenyképesek a nyugati munkaerőpiacon. Ettől kezdve nem lehetett szőnyeg alá söpörni a problémát azzal, hogy „úgysem mentek el, mert nincsen hova” – mondja a Magyar Rezidens Szövetség elnöke. A megfelelő bérezés mellett fontos célként jelölte meg a jelenleg külföldön dolgozó orvosok számára is vonzó életpályamodell kidolgozását, amely hosszabb távon tervezhető életkilátásokat eredményez. Az egyeztetések már folynak az egészségügyi dolgozók és a szaktárca között az orvosi életpályamodell kialakításáról, miközben mindkét érdekelt fél tisztában van azzal, hogy az egészségügy forráshiányos területté vált. Világosan látszik, hogy a fiatal orvosok számára az anyagi függetlenség rendkívül nehezen megoldható, de azt szeretnék elérni, hogy olyan keretrendszer alakuljon ki, amelyben nem kell kompromisszumot kötniük. A fáradt, túlhajtott orvos a beteg szemszögéből is különösen hátrányos, és a szakmai színvonalat is nehezebben tudja biztosítani. Mindezekén túl szükség lenne egészségügyi-rendszerünk mielőbbi átalakítására, hogy a magyarok Magyarországon gyógyulhassanak, magyar orvosok segítségével.

Végezetül – és összegzés helyett – részlet a köztársasági elnök 2011-es tanévnyitó beszédéből...

„Bízom benne, hogy a várható nehézségek ellenére kitartanak majd országunk mellett, s azzal hálálják meg taníttatásukat, hogy boldogulásukat nem a könnyebb élettel kecsegtető külföldön, hanem a szülőföld rögzesebb útján bár, de itthon fogják keresni.”²⁵

... és az [origo]-nak nyilatkozó külföldön dolgozó fiatal orvosok markáns véleménye:

²⁵ <http://www.keh.hu/?submenu=articles&cat=22&id=1065&details=1>

„A magyar rezidensi fizetésemnek most a tízszeresét keresem, de a három otthoni állásomból, heti 70-80 óra munkával megkeresett pénznek is hazaviszem a négy-öttszörösét.” (egy angol nagyvárosban dolgozó orvos)²⁶

Egy Németországban dolgozó kutatóorvos azt mondta, hogy az első évben a havi bére 1000 euró, utána pedig már 1900 euró volt, míg a betegekkel többet foglalkozók ennél 300 – 400 euróval többet kapnak. Ők az otthoni rezidensek itteni megfelelői. „Ezzel szemben az otthoniak 100 ezret keresnek, ami röhej.”²⁷

„Jelentős különbség az is, hogy míg Magyarországon egy orvos a hivatalos fizetésével a társadalom legalján van, addig ez Németországban egyáltalán nem így van, tehát teljesen nyilvánvaló a társadalmi megbecsülésben mutatkozó különbség.”

„Egy orvos ne keresse töredékét annak, amit egy duguláselhárító, mert ennél lélekrombolóbbat el sem lehet képzelni.” (német kórházban dolgozó orvos)²⁸

4.3. Menni vagy maradni?

Csak az első lépés a nehéz – tartja a mondás, de mint azt láthattuk, egyre több fiatal fontolgatja, vagy már meg is tette ezt az első lépést. Szekunder kutatásom közben egyre sötétebb kép bontakozott ki, már-már úgy tűnik, „úgy elfogy a magyar, mintha nem lett volna” (Ady). Valóban ennyire élhetetlen ez az ország? Tényleg elfogy a magyar, vagy az erősödő kivándorlási kedv csak átmeneti? Hazajönnek valaha, vagy a többiek – család, barátok, ismerősök – is követik példájukat? Saját környezetemben szintúgy tapasztalom a külföldre költözés erősödő tendenciáját, egyre több személyes ismerősöm dönt amellett, hogy határainkon kívül keresi egyéni boldogulását. A már megismert tanulmányok eredményeinek és személyes benyomásom alátámasztására vagy elvetésére primer kutatást végeztem. Vizsgálatom az ismeretségi köröm bevonásával készült, ezért nem tekinthető reprezentatívnak, valamint torzító hatású az a körülmény, hogy nagyjából azonos társadalmi közegben mozgunk. A sokaság nagy részét a Budapesten élő, jó nevű iskolákban végzetek köre alkotja, ezért a torzulás csökkentése valamint a minta terjedelmének növelése érdekében általam ismeretlenekre is kiterjesztettem a kutatást.

²⁶ <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100906-hogyan-lehetne-megallitani-az-orvosok-elvandorlasat.html>

²⁷ <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100906-hogyan-lehetne-megallitani-az-orvosok-elvandorlasat.html>

²⁸ <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100906-hogyan-lehetne-megallitani-az-orvosok-elvandorlasat.html>

Célom annak kiderítése volt, hogy a kedvezőtlen gazdasági helyzet valóban felerősítette-e, illetve valóban a kedvezőtlen gazdasági helyzet erősítette-e fel a külföldre költözés, a külföldi munka iránti növekvő igényt.

A kutatás módszerül a kérdőíves felmérést, illetve a személyes megkérdezést választottam. Az általam összeállított kérdőívet a 2011. évi EURES állásbörzén elért, valamint az ismeretségi körömbé tartozó diplomás fiatalokkal tölttettem ki. A külföldön tartózkodóknak e-mailben küldtem el a kérdőívet, erre 32-en adtak értékelhető válaszokat. A hazai megkérdezetteknel sikerült elérni a célként kitűzött 50 főt. Igyekeztem kevés, ugyanakkor célirányos kérdéssort összeállítani olyan formában, hogy azok összevethetőek legyenek. (A százalékban megadott érték kerekített.)

Az általam megkérdezett hazai diplomás közel felének (42 %) jelenleg nincs munkája, míg a külföldön élők foglalkoztatottsága majdnem teljes körű (94 %).

A külföldön dolgozók fele jelenleg Angliában él (50 %), ezt követi Németország (30 %), majd Ausztria (10 %), néhányan pedig az Unió más tagállamában tartózkodnak.

Azok közül, akik még csak tervezik a külföldi munkavállalást (88 %), a legtöbben szintén Angliában szeretnének elhelyezkedni (46 %), ezután Németország (36 %) illetve Ausztria (8 %) a kiszemelt célország, de van, aki máshova készül (10 %).

A külföldre készülők többsége (61 %) csak az utóbbi 1-2 évben vette fontolóra, míg mások (39 %) terveiben már több mint 3 éve szerepel a külföldi munka lehetősége.

Akiknek már sikerült, elsősorban egyéni álláskeresés útján találtak rá a külföldi állásra (56 %), egynegyedük kapcsolatainak, ismerőseinek köszönheti (25 %), míg néhányan állasközvetítő vagy fejvadász cég segítségével (13 %), mások egyéb módon (6 %) jutottak munkához.

A kint élő magyarok zöme (78 %) nem először tartózkodik huzamosabb ideig külföldön, már tanult, dolgozott vagy gyakorlati képzésen vett részt valamely idegen országban. Az itthon lévőknel jóval alacsonyabb ez az arány (28 %).

Mindkét vizsgált csoport a magasabb fizetést, a jobb életkörülményeket tartotta a legvonzóbbnak, ebben nincs jelentős eltérés (92-93 %), másodikként a szakmai tapasztalatot, karriert emelik ki (a kint élők 75 %-a, az itthon tartózkodók 52 %-a), a külföldön élő családtag, barát, ismerős is komoly befolyással bír (31-34 %), azonban nagyobb különbség mutatkozik a munkalehetőség tekintetében. A diplomás fiatalok

elhelyezkedésének nehézségét tükrözik a számok, sokan nem vagy nem a végzettségüknek megfelelő munkakörben tudtak elhelyezkedni (37,5 illetve 52 % jelölte meg motivációként).²⁹

Az itthon élők úgy ítélték meg, hogy a 2-3 évvel ezelőtti állapothoz képest jelentősen romlottak életkörülményeik, életminőségük. Míg korábban egy 5 fokú skálán átlagosan 3,5-re, ma már csak 2,92-re értékelték. Akik külföldre költöztek, jelentős javulást tapasztaltak e téren, itthon átlagosan 3-nak, jelenleg 4-nek érzékelik.

A külföldi munkavállaláson gondolkodók esélyeit növeli, hogy egy részük nem csak egy, hanem több nyelven is beszél.

A kérdésekre adott válaszok alapján az látszik, hogy az utóbbi időben valóban nőtt a külföldi munka iránti igény, a válaszadók mobilitási kedve több mint másfélszeresére nőtt. Vélhetően az életkörülményekben beálló kedvezőtlen változás, az életminőség romlása áll a kivándorlási hajlandóság erősödése mögött, ugyanis ennek megítélésében jól látható a negatív tendencia. A fiatal diplomásoknak nehéz a végzettségüknek megfelelő munkát találni, a válaszadók jelentős részének nem is sikerült. A célországok preferenciájában eltérés mutatkozik az eddig tapasztaltakhoz képest, nálam Anglia vezet listát, majd Németország és Ausztria következik. Az álláskeresést a legtöbben saját maguk intézik, ebben legfőbb motivációnak a már külföldön végzett tanulmányok / gyakorlat / munka illetve a magas jövedelmek bizonyultak. Sokakat csábít a szakmai tapasztalatszerzés és az elérhető karrier lehetősége, jelentős részüket a családtagok, barátok már várják odakint. Akiknek sikerült külföldön munkát szerezniük, úgy érzik, hogy bejöttek a számításaik, jobb körülményeik bizonyítéka az életszínvonalukban beállt pozitív változás. Mindkét célcsoportban a 25-30 közötti korosztály bizonyult a legrugalmasabbnak. Úgy érzem a primer kutatásom nagyban alátámasztja mind a szekunder kutatás során szerzett információkat, mind pedig a hipotézisemet. Egy érdekes eltérés azonban mutatkozott a korábbiakhoz képest, az én adataim szerint a nők vállalkozóbb kedvűek, mint a férfiak.

²⁹ Több lehetőség is megjelölhető!

ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ

Magyarországon az utóbbi időben egy új probléma kialakulásának és térhódításának lehetünk tanúi. A politikai rendszerváltozást, majd 2004-ben, uniós tagországgá válásunk után a felerősödő kivándorlási hullám várható volt, még ha mértéke el is maradt az előrejelzésektől. A magyar munkavállalók munkavállalók mobilitása azonban nem csupán a várakozásokat, hanem a többi újonnan csatlakozott államok polgárainak mobilitását is alulmúlta, csak kevesen éltek a szabad munkaerő-áramlás nyújtotta előnyökkel. A rövidéletűnek bizonyult érdeklődés is alábbhagyott, a tényleges folyamatok nem mutattak számottevő elvándorlást. A migrációt ösztönző és akadályozó gazdasági tényezők változása kihat a külföldi munkaerő iránti keresletre, jelentősen befolyásolja a migráció szerepét, a folyamat intenzitását. A gazdasági visszaesés, az életszínvonal megőrzésének romló kilátásai felerősítik az elvándorlás irányába ható taszító erőket.

Az átlagnál kedvezőtlenebb gazdasági helyzet hazánkban is az elvándorlás lassú erősödése felé mutat, nő a külföldi munka iránti igény. A krízis nyomán ugyanis csökkent a hazai munkalehetőségek száma, folyamatosan romlanak a szociális és megélhetési körülmények, egyre többen látják kilátástalannak helyzetüket, jövőjüket. A kutatásom is megerősítette azt a feltevésemet, hogy a magas munkanélküliséggel és alacsony fizetésekkel jellemezhető magyar munkaerőpiac nem versenyképes Nyugat-Európa munkaerőpiacaival szemben. A munkaerő-mobilitás ugyan esetleges megoldást jelenthet az itthoni munkanélküliség problémáira, viszont erősödik annak negatív hatása, növekvő tendenciát mutat a fiatal, képzett munkaerő elvándorlása, az agyelszívás. Egyre több fiatal diplomás gondolkodik külföldi munkavállalásban, és – amint az a kutatásomból kiderül – lépnek a tettek mezejére.

Az Unió is támogatja a munkaerő-mobilitást, amelyet fontos eszköznek tekint a régiók közötti különbségek csökkentéséhez. Az eltérő struktúrából adódó termelési, termelékenység, foglalkoztatási különbségek, valamint hiányosságok az egész közösség össztermelésére hatnak, csökkentik az EU versenyképességét. A humán erőforrással való hatékony gazdálkodással, új termelőkapacitások és munkahelyek teremtésével a termelékenység, ezáltal a versenyképesség, végső soron pedig a lakosság jóléti színvonala növelhető. Ezért az EU stratégiáját meghatározó két alapvető célkitűzés: az eltérő fejlettségi szintek kiegyenlítésével egyidejűleg a fejlettségi színvonal emelése. A külföldi

munkavállalók összességében pozitív hatást gyakorolnak a fogadó országok gazdaságára, pótlólagos munkaerőt jelentenek a szakemberhiánnyal küzdő ágazatokban. Tanulmányokból az is kiderül, hogy a fejlett országok lakosságának növekedése nem elegendő arra, hogy fedezze munkaerő-igényét, ugyanakkor a munkavállalói célú migráció nem befolyásolja számottevően a fogadó országokon belüli munkanélküliséget vagy a helyi munkavállalók munkabérét.

A tények azt mutatják, a munkavállalók áramlását leginkább a munkaerő-kereslet vagy a nyelvtudás befolyásolja, ezzel magyarázható a magasan kvalifikált munkavállalók nagyobb aktivitása. A magyar diplomás fiatalok gyorsan és rugalmasan alkalmazkodtak a válság keltette helyzethez, valódi lehetőségekhez és gazdasági előnyökhöz juttatva ezáltal magukat és a fogadó országot egyaránt. Ugyanakkor a fiatal orvos-generáció tömeges kivándorlása nehéz helyzetbe hozza az egészségügyi szektort, halaszthatatlanná vált a probléma kezelése, az egészségügy mielőbbi reformja. Az orvosok kivándorlásának oka azonban nem elsősorban a megváltozott gazdasági helyzetnek, mint inkább az egészségügyi-rendszer struktúrájában fellelhető és megoldatlan problémákban, és a mára már állandósult forráshiányban keresendők.

És hogy sikerült-e választ találni a mai fiatal pályakezdő diplomások dilemmájára? Úgy gondolom, a jövedelememelkedéssel, munkahelybővüléssel járó gazdasági javulás hatására egyre kevesebben vállalják majd a külföldi munkával, kiköltözéssel járó átmeneti kényelmetlenségeket, a külföldi munkavállalástól remélt előnyökre előbb-utóbb itthon is rátalálnak. De addig nemigen marad más választásunk. „Nem ördögtől való dolog belekóstolni a külföldi munkába, hiszen sok tapasztalatra tehet szert az ember. A baj akkor van, ha csak nagyon kevesen hozzák haza a megszerzett tudást.”³⁰

³⁰ Kucsera Tamás Gergely

Felhasznált irodalom

- Cseresnyés Ferenc [2005]: Migráció az ezredfordulón. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Horváth Zoltán [2005]: Kézikönyv az Európai Unióról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- Dr. Nyusztay László [szerk., 2011]: Tanulmányok a nemzetközi migráció köréből. Perfect a Sanoma company, Budapest
- Szentes Tamás és munkaközössége [2006]: Fejlődés – versenyképesség – globalizáció II. Akadémiai Kiadó Zrt.
- Bakos Ferenc [szerk., 1974]: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Juhász József–Szőke István–O. Nagy Gábor–Kovalovszky Miklós[szerk., 1975]: Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Dr. Majoros Pál: A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Részvénytársaság
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- http://www.oecd.org/document/0,3746,en_2649_201185_46462759_1_1_1_1,00.html
- <http://www.oecd.org/dataoecd/61/32/48631079.pdf>
- http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm
- http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eurobarometer-survey_hu.htm
- http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,115776&_dad=portal&_schema=PORTAL
- <http://ec.europa.eu/eures/home.jsp?lang=hu>
- <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/567&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=fr> (2011.11.05.)
- http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100422120657/http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/sitecontent/documents/aboutus/reports/accession_monitoring_report/report-19/may04-mar09?view=Binary (2011.10.19.)
- Hárs Ágnes: Csatlakozás és csatlakozás – a magyar munkaerőpiac és migráció:
- http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-809/publikaciok/tpubl_a_809.pdf (2011.10.04.)

MTA kutatási gyorsjelentés: <http://www.matud.iif.hu/08maj/11.html>
http://www.es.hu/;8222;mi_sem_megyunk_mashova_ide_se_jojjenek_masok8221;;2011-06-15.html (2011.10.29.)
<http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110705.html> (2011.10.29.)
<http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110511.html> (2011.10.29.)
http://www.mobilitas.hu/uploads/1/hirek/2382/fajlok/ifjusag2008_gyorsjelentés_090520.pdf (2011.11.05.)
http://www.oecd.org/document/41/0,3746,en_2649_33931_45591593_1_1_1_1,00.html
(2011.10.30.)
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/hallgatoi_motivacios_kutatas2009/kutatasi_jelentes_hallgatoi.pdf (2011.10.30.)
http://www.rezidens.hu/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=1&Itemid=14
<http://www.origo.hu/itthon/20080521-agyelszivas-a-vonzo-berek-a-sikeresebb-karrier-es-a-romlo.html> (2011.09.26.)
http://www.szabadsfold.hu/aktualis/indul_az_uj_magyar_nepvandorlas_munkavallalas_kulfoldon (2011.09.23.)
<http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/migracios-feszultsegek-325462>
(2011.09.15.)
<http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100906-hogyan-lehetne-megallitani-az-orvosok-elvandorlasat.html> (2011.10.11.)
http://www.nol.hu/ajanlo/_az_elkoltozo_fiatalok_helyere_nem_jon_senki (2011.10.11.)
<http://www.nol.hu/archivum/archiv-490030> (2011.10.16.)
<http://www.hrportal.hu/hr/a-munkanelkuliseg-elol-menekulnek-kulfoldre-a-fiatalok-20110228.html> (2011.10.29.)
<http://www.hirextra.hu/2010/06/10/menekulo-diplomasok/> (2011.10.11.)
<http://www.keh.hu/?submenu=articles&cat=22&id=1065&details=1> (2011.11.08.)
<http://kozvetites.job-center.hu/article/53/> (2011.10.11.)
<http://hetivalasz.hu/vilag/magyar-diplomasok-kivandorlasi-budapest-london-37205/>
(2011.10.11.)
http://m.hvg.hu/egeszseg/20110317_magyarorszag_kivandorlas_nepessegfogyas
(2011.09.23.)

<http://www.nemzetigeografia.hu/node/680/r%C3%A1ci%C3%B3-migr%C3%A1ci%C3%B3-%E2%80%93-integr%C3%A1ci%C3%B3.html> (2011.09.23.)

<http://www.bruxinfo.hu/cikk/20110713-a-munkaeropiacnak-kellenek-bevanderlok.html> (2011.09.23.)

http://index.hu/kulfold/ep/2011/10/08/ep_munkavallalas/ (2011.10.08.)

<http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100713-magyarorszagi-bevanderlok-migracio-gazdasagi-hatasai-nemzetkozi-tapasztalatok.html> (2011.10.11.)

Mellékletek

1. Kérdőív (itthon élők)

A választ légy szíves aláhúzással vagy X-szel jelöld!

1. Van jelenleg munkád?

igen (29)

nem (21)

2. Tervezel külföldi munkavállalást?

igen (44)

nem (6)

3. Ha igen, mióta tervezed?

1-2éve (27)

több mint 3 éve (17)

4. Mi vonz a külföldi munkavállalásban? (Több lehetőség is megjelölhető!)

magasabb fizetés / jobb életkörülmények (46)

szakmai tapasztalat / karrier (26)

kint lévő családtag / barát / ismerős (17)

itthon nem vagy nem végzettségemnek megfelelő munkát találok (26)

egyéb (11)

5. Melyik országban dolgoznál szívesen?

Ausztria (4)

Anglia (23)

Németország (18)

egyéb (5)

6. Voltál-e korábban külföldön tanulni / dolgozni / gyakorlatozni?

igen (14)

nem (36)

7. Milyen nyelven beszélsz? (Több lehetőség is megjelölhető!)

angol (32)

német (27)

egyéb (12)

8. Életkörülményeid / életminőségged megítélése 5 fokú skálán jelölve

(1 – nagyon rossz, 5 – kiváló)

2-3 éve: 1: 2 2: 6 3: 18 4: 22 5: 2

jelenleg: 1: 4 2: 11 3: 20 4: 15 5: 0

9. Nem

nő: (29)

férfi: (21)

10. Kor

20-25: (16)

25-30: (22)

30 feletti: (12)

2. Kérdőív (külföldön élők)

A választ légy szíves aláhúzással vagy X-szel jelöld!

1. Mióta élsz külföldön?

1 évnél kevesebb: (10)

1-3 éve: (15)

3 évnél több: (7)

2. Melyik országban élsz?

Ausztria: (3)

Anglia: (16)

Németország: (10)

egyéb: (3)

3. Van jelenleg munkád?

igen: (30)

nem: (2)

4. Végzettségednek megfelelő munkakörben dolgozol?

igen: (21)

nem: (9)

5. Hogy sikerült munkát szerezned?

egyéni álláskereső: (18)

kapcsolatok / ismerős révén: (8)

állásközvetítő / fejbíró cég: (4)

otthoni munkahely küldött: (0)

egyéb: (2)

6. Voltál-e korábban külföldön tanulni / dolgozni / gyakorlatozni?

igen: (25)

nem: (7)

7. Mi motivált a külföldi munkavállalásban? (Több lehetőség is megjelölhető!)

magasabb fizetés / jobb életkörülmények: (30)

szakmai tapasztalat / karrier: (24)

kint lévő családtag / barát / ismerős: (10)

ittthon nem vagy nem végzettségemnek megfelelő munkát találok: (12)

egyéb: (14)

8. Életkörülményed / életminőségged megítélése 5 fokú skálán jelölve

(1 – nagyon rossz, 5 – kiváló)

otthon: 1: 2 2: 2 3: 21 4: 6 5: 1

jelenleg: 1: 0 2: 0 3: 9 4: 15 5: 8

9. Nem

nő: (19)

férfi: (13)

10. Kor

20-25: (4)

25-30: (24)

30 feletti: (4)